

ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

Стенографски дневник

НА

73. заседание

Вторник, 20 май 1947 г.

(Открито в 15 ч. 30 м.)

Председателствувал председателят Васил Коларов. Секретари: Ефрем Митев и а Илия Радков.

СЪДЪРЖАНИЕ:

По дневния ред	Стр.	Стр.
Проекто-конституция на Народната Република България.	(Първо четене — доклад на главния докладчик Йордан Чобанов)	7
	Дневен ред за следващото заседание	16

(В 15 ч. 30 м. в залата влиза министър-председателят Георги Димитров, последван от други министри, посрещнати със ставане на крака и бурни и продължителни ръкоплескания от мнозинството. Малко след това в залата влиза временният председател на Републиката и председател на Великото народно събрание Васил Коларов с членовете на бюрото, посрещнати отново със ставане на крака и бурни и продължителни ръкоплескания от мнозинството)

Председател Васил Коларов: (Звъни) Присъствуват нужното число народни представители. Обявявам заседанието за открито.

(От заседанието отсъствуват следните народни представители: Ангел Бъчваров, Ангел п. Илиев, Андрей Михайлов, Андрей Пенев, Асен Тодоров, Борис Томов, Васил Павурджиев, Васил Василев, Васил Иванов, Веселин Дашин, Георги Данков, Георги Григоров, Георги Колев Петков, Георги Костов, Георги Кръстев, Георги Чанков, Груди Атанасов, Димитър Михайлов, Димитър Панайотов, Димо Костадинов, Доню Минчев, Енчо Стайков, Жейка Хардалова, Иван Евтимов, Иван Костадинов, Иван Николов, Илия Игнатов, Коста Крачанов, Крум Илиев, Кръстю Стойчев, Кръстю Добрев, Мата Тюркеджиева, Мустафа Юмеров, Никола Алексиев, Никола Палагачев, Никола Попов, Павел Цолов, Петко Деков, Пеко Таков, Петър Бомбов, Сава Дълбоков, Светла Даскалова, Стойчко Рамков, Стоян Кърлов, Стоян Гюров, Стоян Жеков, Стоян Нешев, Тано Цолов, Тодор Личев, Христо Попов, Юсеин Шолев, Юсеин Еминов, Яня Янев и Янчо Деведжиев)

Съгласно чл. 15 от правилника за вътрешния ред, Великото народно събрание в днешното заседание пристъпва към

Първо четене на изработения от конституционната комисия проект за конституция на Народната Република България. (Бурни и продължителни ръкоплескания от мнозинството)

Поканвам секретаря г-н Ефрем Митев да прочете мотивите към проекто-конституцията и текста на самия проект.

Секретар Ефрем Митев (с): (Чете)

МОТИВИ

към проекта за конституция на Народната Република България

I-ви и г-да народни представители! Повече от шест десетилетия страната и народът ни живяха под режима на конституцията, приета от Учредителното събрание в гр. Търново на 16 април 1879 г., заменена от IV и V Велики народни събрания на 15 май 1893 г. и на 11 юни 1911 г. и означаваща във всекидневния политически живот с названието „търновска конституция“.

За времето на създаването си тази конституция, в същественият си постановления, бе безспорно крупна крачка напред и важна придобивка за нашия народ, който бе живял дотогава в течение на пет вековна при условия на най-пълно политическо безправие под ярема на едно тройно робство: национално, духовно и икономическо. В българската конституция бяха намерили място по-важните завоевания на национално-освободителните движения и на демократичните революции в европейските страни и в САЩ и по-същественото и либералистичните идеи на XIX век. С нея доверените ран на аристократията, клерикалната монархия ставаша граждански на едно конституционно княжество, по-сетне царство, изживява се към известно, повече или по-малко ефективно, участие в управлението, добиваха право да избират и да бъдат избирани, да се сформират, говорят, пишат и пр. В социалното поле режимът, установен с търновската конституция, донесе освобождаване на българския селянин от вершите на феодализма и подфеодализма

зависимост, в каквато на много места живееше, от аристархията повинности, премахна съловните ограничения и откри пътя за по-интензивно развитие на производителните сили.

Тази конституция, в нейните действително демократични постановления, доколкото тя ги съдържа, през течение на тези шест десетилетия твърде рядко е бивала съблюдавана от управляващите монарси, техните дворцови камарили и послушните им каторжничко-партизански класи, без да говорим за фашистките режими от последните две десетилетия. Съвършено излишно е да се припомнят тук отделните случаи, наистина безбройни, на формални и фактически суспендирання и на брутални погазвания на конституционните права и свободи на българския народ — тези случаи са известни всекиму.

Независимо обаче от тези суспендирання и нарушения, необходимо е да се каже следното: ако е вярно, че преди близо седемдесет години конституцията, изработена от Учредителното събрание, бежееше важна стъпка напред по пътя на демократичното развитие на българския народ за условията, при които той тогава живееше — то не по-малко вярно е, че днес, след всичко изживяно у нас и в света за тези близо три четвърти от столетие, тази конституция не само е остаряла, но тя би се явила спирачка по пътя на народа ни към пълна и истинска демокрация.

Преди всичко друго, търновската конституция се явява открито-докрай конституция монархическа. Тя е такава, първо, защото две трети от всички нейни 169 члена говорят за правата и привилегиите на монарха — обстоятелство само по себе си вече твърде многозначително. Но тя е конституция монархическа главно защото, че във всичките си съществени постановления е проникната от монархически дух, че монархическият институт е неразделна част от нейната система. Съвършено несериозно звучи твърдението, че от търновската конституция можело да се изправи една прекрасна готова републиканска и демократическа конституция, стига навсякъде в нея да се замени думата „цар“ с „председател на републиката“.

Търновската конституция, според компетентното мнение на видни наши учени, игнорира напълно понятието за народен суверенитет. Доколкото царят представлява някого и нещо, той предтавява държавата, а не народа, при което държавата се разглежда като субект на междудържавното право. Народът отсъства от търновската конституция. С текстовете на конституцията от 1879 г. се възприема традиционната идея за съществуването на три отделни власти, според Монтескиьо: законодателна, изпълнителна и съдебна. Ето как обаче се разпределя носенето, „притежанието“ на тези власти от всички от така наречените конституционни фактори:

Изпълнителната власт принадлежи, без повече, на царя по силата на чл. 12.

Съдебната власт, посена, съгласно чл. 13, от съдебните места и лица, се упражнява обаче, по силата на същия текст, в името на царя. Самите съдебни „места и лица“ при режима на търновската конституция са се назначавали всякога с царски указ.

Законодателната власт, и тя, по силата на чл. 9, „принадлежи на царя и на народното представителство“. Народното представителство, действително, обсъжда и гласува законите. Те обаче не могат да станат такива, докато не са били утвърдени и обнародвани от царя (чл. 10). Вж. също чл. 45. Народното представителство следователно има правото да „обсъжда и гласува“.

Бюджетът на държавата, гласуван от Народното събрание, трябва да се утвърди от царя (чл. 120).

Царят е върховен началник на всички военни сили (чл. 11).

По силата на пресловутия чл. 17 външната политика е тоже изцяло в ръцете на царя.

На царя принадлежи изцяло правото на помилване (членове 14 и 15) и, съвместно с Народното събрание, на амнистия (чл. 15).

От казаното дотук е съвършено ясно, че по системата на търновската конституция всяка що-годе съществена власт принадлежи на царя, всички държавни ресурси са фактически в неговите ръце. При тази система министерската отговорност беше фарс. Тя макар и беше едновластие на царя, този последният, заедно с благожелателствуваните от него дворцови клики и политически координатори, управляваше на дело държавата. Той ръководеше особено външната политика. Това именно доведе до неколкостранни над юлски катастрофи. Най-пресен пример е присъединяването на България от цар Бориса към „оста“ и тласкането на страната към катастрофата, която биде предотвратена от народното въстание на 9 септември.

От това гледище ще бъде съвършено правилно да се каже, че така нареченият „личен режим“ не бе явление случайно, а той можа да се създаде и да процъфти, в много голяма степен, именно затова, защото самата конституция даваше достатъчно инструменти и материали в ръцете на монарха, за да изгради подобен режим, почти без да има нужда да я нарушава формално.

Подобно на всички конституции от века на либерализма, конституцията от 1879 г. се задоволява с едно словесно провъзгласяване на равенството на всички граждани, както и на различия, също така предимно словесни и книжни, права и свободи.

Днес не може да се спори сериозно върху това, че гражданите не стават равни от факта, че в конституцията има написан нарочен параграф за тяхното равенство. Да се говори за равенство между притежателя на икономическата мощ и работника или селянина е или наивност, или неискреност. Първият упражнява въздействието върху управлението на държавата не с факта, че той е гласоподавател и има един избиращелен глас, който теоретически е равен на избирателния глас на работника или селянина, а чрез хилядите видими и невидими нишки, краищата на които са здраво в неговите ръце при режима на конституция от типа на нашата „търновска“.

По същия начин книжното провъзгласяване на различните класически права и свободи, като тези на печат, слово и т. н., си остава чиста фикция, докато го веществени средства за изразяване на общественото мнение, като печатници, златосити хартии, зали за събрания, радиопредаватели, кино и пр., си остават в ръцете на същите тези преставители на икономическата мощ. (Възражения от опозицията) Едва ли е нужно да се припомня, че в страните, където най-после процъфтява конституционна система от „търновския“ тип, една шепа магнати на пресата, радиоразпространителите, на киното, фабрикуват и обработват общественото мнение така, както диктуват техните еготилични групови интереси.

Твърде съществено белег за недостатъчната демократичност на търновската конституция е обстоятелството, че тя имплицитно обявява за непълноценни хора половината от българския народ — жените, като им отказва всякакви политически права и не събужда никакви разпоредения за закрила на жената, на майчинството и детството, нито пък на младежта.

Търновската конституция, отивайки по следите на всички конституции от своя тип, когато освещава една почти абсолютна неприкосновеност на частната собственост, не прави никаква разлика между собствеността, придобита с десетилетия черен труд и предизначена да обезпечи старините на труженика и отглеждането и настаняването на неговите деца, и онази, която е придобита чрез ограбване на чужд труд, използване стесненото положение на народ и държава, необуздана спекула и продаване народните интереси на чужди сили и фактори. Заедно с това, освещавайки на книга неприкосновеността на частната собственост, търновската конституция както всички либералистични конституции оставя открит път за експроприацията на дребната собственост и нейното съсредоточаване в ръцете на шепа крупни собственици и спекуланти.

Ето защо всеки път, когато на българския народ се е удавало да вземе, за по-кратко или по-продължително време, съдбите си в свои ръце, нему се е налагало — шом е поискал да предприеме мероприятия в интереса на огромното мнозинство от народа — да игнорира или „наруши“ някои незыблеми принципи на търновската конституция, като например този на чл. 67. Това стана и при управлението на Александър Стамболийски (Бюрото, министрите и всички народни представители стават прави и продължително ръкоплескат) с законите за трудовата поземлена собственост, за наказване на виновниците за народната катастрофа от 1919 г. и т. н. и при управлението на Отечествения фронт с днешния закон за трудовата поземлена собственост, за конфискуване на имоти, придобити чрез спекула или по незаконен начин, и редица други. Необходимо е обаче да се отбележи, че с тези закони се посегна върху едрата с паразитен произход и характер собственост, като същевременно се осигурява на село неприкосновеността на собствеността, придобита чрез труд и спестяване.

Във в полето на стопанския и социален живот следва да се отбележи, че конституцията от 1879 г. игнорира напълно принципите за организация и планиране в стопанството. Тя остава вяла на всички принципи на либерализма: „laissez faire, laissez passer“.

Когато ще се избира между стопанския либерализъм и стопанското планиране, не е позволено да се забравят някои извънредно красноречиви факти от стопанската история на последните две десетилетия. Това са от една страна финансовият крах от 1929 г. и последвалата го безпричинно тежка световно-стопанска криза; кризата, която вече се наблюдава със съвършено отчетливо на хоризонта на световното капиталистическо стопанство, навечерието на втората световна война през 1939 г., и тази, която днес

отново хвърля зловеща сянка над най-мощите и богати капиталистически страни в света. От друга страна, това са удивителните успехи на плановете стопанство в СССР през годините 1928—1941. Тези факти, преценени добросъвестно и обективно, разрешават безапелационно спора между стопанския либерализъм, стихийност и анархия и стопанското планиране — в полза на последното. От това гледище търновската конституция е действително остаряла и се явява напълно негоден инструмент за стопанското строителство, което предстои на народа ни.

Дотук са посочени само някои от най-съществените пороци и непълноти на конституцията от 1879 г., които я правят остаряла, недемократична и негодна да послужи като база за изграждане на един последователно демократичен порядък, какъвто го изисква днешният етап от развитието на нашия народ.

Г-жи и г-да народни представители! Борбите на българския народ след първата световна война оствиха далеч зад себе си системата, осветена с конституцията от 1879 г.

Воинското въстание през септември 1918 г. издигна лозунга за смъкване на кобурската династия и за провъзгласяване на република.

Исторически факт е, че Александър Стамболийски е проектира коренна конституционна промяна с премахване на монархическия институт и други демократически преобразования, която промяна бе осуетена с деветоюнския преврат. (Възражения от опозицията)

Септемврийското въстание през 1923 г. издигна лозунга за едно истински демократическо работническо-селянско правителство, което, очевидно, не можеше да се вмести в овехтелите рамки на търновската конституция.

Последвалите две десетилетия на открита монархо-фашистка диктатура и на героични народни борби за нейното смъкване показваха с пълна яснота, че търновската конституция е вече изминал етап, че нейните рамки се явяват тесни за новите демократични сили, израсли в недра на нашия народ в процеса на героичната и кървава борба против фашизма. Самата пък търновска конституция, по силата на една естествена логика, стана през този период знаме, и оплот на антидемократичните и реакционни сили в нашата страна.

Така, още преди 9 юни 1923 г., силите, които подготвиха военно-фашисткия преврат на тази дата, се групираха в така наречения от тях „конституционен блок“. Този блок си поставяше за задача, според думите на неговите идеолози, да брани именно търновската конституция срещу посегателствата и нарушенията, които вършело над нея правителството на Александър Стамболийски. Борбата срещу законите и мероприятията на това правителство, насочени срещу привилегиите и грабежа на паразитните социални групи, като например закона за наказване виновниците за народната катастрофа, за трудовата поземлена собственост, за жилищни съдилища, за референдума и пр. — тази борба винаги се е оправдавала със съображението, че с тези закони и мероприятия се нарушавали правата и свободите, гарантирани от търновската конституция.

Деветоюнският преврат се оправдаваше със съответен текст от конституцията.

Гласуването на закона за защита на държавата се подкрепяше с доводи, почерпени в търновската конституция.

Почти няма акт на насилие срещу демократичните свободи на българския народ, който да не е бил подкрепян с подходящ цитат от търновската конституция.

Г-жи и г-да народни представители! Още при образуването си, през 1942 г. Отечественият фронт излезе с програма, в която издигна искането за свикване на Велико народно събрание, което да реши въпроса за формата на управление и въобще за бъдещия конституционен строй на страната.

През декември 1945 г. настъпи моментът да се помисли за осъществяване на програмата от 1942 г. В речта си, произнесена на 25 декември 1945 г. пред XXVI обикновено Народно събрание по отговора на тронното слово, днешният министър-председател на Народната Република България, Георги Димитров, заяви: „За да се затвърди и окончателно разчисти пътят за по-нататъшното пълно демократично развитие на страната в областта на стопанската, социална и културна политика, както и в областта на нейните международни отношения, трябва да се свика Велико народно събрание, за да се закрепят в конституцията на България извършените досега обществено-политически преобразования и се създадат необходимите конституционни и материални гаранции срещу всяко връщане назад към позорното и проклето минало.“

Народното представителство сподели напълно тези мисли и в гласуването от него отговор на тронното слово заяви: „Законовите демократични позиции и нуждите на новото политическо и социално развитие на страната налагат. Народното събрание да се занимае с въпроса за свикване на Велико народно събрание, за да се постави конституцията в съгласие с тия повелителни изисквания на живота и на новото време.“

За всеки непредубеден човек е напълно безспорно, че с посдонисното народно въстание на 9 септември 1944 г. нашият народ си извоюва свободи и права безкрайно по-широки и по-пълни от онези, които предвиждаше търновската конституция. Българския народ си извоюва права на фактически, а не само номинално, участие в управлението на своята държава, силите на финансовата и стопанска олигархия, на хищническия спекулативен и паразитен капитал, които дори при режимите на традиционната формална демокрация движат скритите пружини на властта и я обуславят фактически в нейната пълнота, у нас бяха радикално отстранени от всяко участие във властта.

Народът, чрез своите политически, професионални и други масови организации, чрез комитетите на Отечествения фронт

и пр., бе привлечен, за пръв път, не към номинално и формално, а към действително участие в фактическото управление на държавата.

Традиционните права и свободи на слово, печат, събрания, сдружавания и пр. бяха не само възстановени в обема, прокламиран от търновската конституция, но и фактически обезпечени чрез дадената възможност на народа действително да говори, да пише, да печата, да се събира и демонстрира из улиците.

На 9 септември народът си извоюва правото да гради не само чисто политическа демокрация, но и стопанска такава, да удари по привилегиите на паразитните и хищнически социални групи, да обезпечи земята за онези, които я обработват, да въздигне в главен социално-икономически фактор творческия труд, трудовото съревнование и трудовия героизъм, да посегне на награвените богатства на незаконно забогателите, да въведе прогресивно данъчно облагане, да въведе плановост и организация в народното стопанство.

Въстаният народ, преди всякакви конституционни изменения, даде пълни и равни права на половината българския народ — на жените, а така също и на младежта, на които търновската конституция отричаше тези права.

Всички тези и още редица други дълбоки демократически преобразования, дело на народното въстание, реални постижения, а не книжни формули и правни ухищрения, не можеха по никакъв начин да се поместят в рамките на остарелите текстове на търновската конституция. Отбелязвайки всички непълноти, дефекти, непоследователност и антидемократични моменти в търновската конституция, но запазвайки прогресивното в нея, с новата конституция ние правим решителна крачка напред в духа на новото време, когато трудещите се маси взеха съдбините си в свои ръце, а трудът стана основен обществено-стопански фактор.

XXVI обикновено Народно събрание, в изпълнение на програмата на Отечествения фронт от 1942 г. и на пожеланието, изразено в отговора на тронното слово, гласува закона от 2 август 1946 г. за реда, по който ще се произведе допитването до народа и избирането на народни представители за Велико народно събрание, в чл. 12 на който се казва:

„Новата конституция ще се основава на волята на народа, изразена при народното допитване.

Източник на всяка власт ще бъде волята на народа, изказана чрез избори и народно допитване. Великото народно събрание ще отреди решаваща роля в държавата на здравите демократически и национални сили, ще впише в конституцията и ще осигури на дело демократическите права и свободи на народа. България ще има Народно събрание, избирано въз основа на всеобщо, равно, тайно и пряко гласоподаване. Всички граждани и гражданки, без разлика на раса, народност, религия и социално положение, ще се ползват с еднакви права и ще имат еднакви задължения. Гарантите се на жената във всички области на държавния, обществено-политическия, културния и стопанския живот еднакви права с тях на мъжа. Ще бъде осигурена свободата на словото и печата (Възразения от опозицията), правото на сдружаване и събрания, неприкосновеността на личността и жилището. Ще се гарантира свободата на съвестта и вероизповеданията. Ще бъде осигурен народният контрол върху властта и политиката на държавата, за да се предотвратят противонародни съюзи и военни авантюри. Войската ще бъде възпитавана в демократичен дух и ще се намира под върховния надзор на народа, за да не може да бъде използвана за противонародни цели. Правосъдието ще бъде действително народно. Образованието ще бъде светско, с демократичен и прогресивен дух и достъпно за народа. Ще се признава частната собственост и нейното преквърляне по наследство; държавната, общинската и кооперативна собственост ще се намират под особената грижа на държавата; държавата ще закриля придобитата чрез труд и спестовност частна собственост; частната собственост може да се отчуждава за доказана държавна, общинска и обществена нужда, за което ще се изработи специален закон. Държавата ще постави в хармония свободата на частната стопанска инициатива с обществените интереси и ще насърчава развитието на кооператива, държавните и общински предприятия. Земята ще принадлежи на тези, които я обработват. Всички подземни и надземни природни богатства и водите принадлежат на държавата. Трудът се признава за основен обществено-стопански фактор. Ще бъде осигурено правото на труд на всеки гражданин и гражданка, както и правото на почивка. Опазването на здравето на народа и закрилата на труда ще бъде държавно и обществено задължение. Ще бъде гарантирана държавната застраховка на всички трудещи се.

Новата конституция ще бъде една съвременна, истински народна и демократическа конституция, която ще впише и осигури всички политически, икономически, културни и социални завоевания на българския народ в тълчогодишната му борба срещу чуждия гнет, монархизма, фашизма и реакцията.

Комисията по изработване на проект за конституция, избрана от нас в заседаването на Великото народно събрание на 21 ноември 1946 г., като взе предвид сметка за всякоко допуск изложено и обсъди трикратно всички представени проекти и направени предложения, изработи предложени проект, който ви моля да обсъдите и, ако го одобрите, да го приемете и гласувате.

Гр. София, 13 ноември 1947 г.

Главен докладчик на комисията за изработване на проект за конституция пред Великото народно събрание: Йордан Чобанов.

ПРОЕКТО-КОНСТИТУЦИЯ на Народната Република България

Глава I.

ВЪРХОВНА ВЛАСТ

Чл. 1.

България е народна република с представително управление.

Чл. 2.

В Народната Република България цялата власт произтича от народа и принадлежи на народа.

Народът осъществява тази власт чрез избори въз основа на свободно, всеобщо, равно, пряко и тайно гласоподаване и чрез народно допитване.

Случаите на допитване до целия народ са определени от конституцията, а редът на допитването — от закона.

Чл. 3.

Избиратели и избираеми са всички граждани на Народната Република, без разлика на пол, народност, раса, вероизповедание, образование, занятие, обществено произхождение и имотно състояние, които са навършили осемнадесетгодишна възраст, с изключение на поставените под запрещение и осъдените на лишаване от граждански и политически права.

Чл. 4.

Представителите на народа във всички представителни органи са отговорни пред избирателите. Избраните могат да бъдат отзовавани и преди срока, за който са избрани.

Начинът за произвеждане на избори, както и редът на отзоваването на народните избраници, се уреждат от закона.

Чл. 5.

Народната Република България се управлява точно според конституцията и законите на страната.

Глава II.

ОБЩЕСТВЕНО-СТОПАНСКО УСТРОЙСТВО

Чл. 6.

Трудът се признава за основен обществено-стопански фактор. Държавата полага всеотдайни грижи за него.

Чл. 7.

Собствеността може да принадлежи на държавата (общонародна собственост), местните самоуправителни тела, кооперациите, обществения сдружения и частните физически или юридически лица.

Чл. 8.

Всички минни и други природни богатства в недрата на земята, водите, включително минералните и лековитите, изворите на естествена сила, железопътните и въздушни съобщения, пощите, телеграфът, телефонът и радиоразпръскването са държавна (общонародна) собственост.

Чл. 9.

Държавата подпомага и насърчава кооперативните сдружения.

Чл. 10.

Частната собственост и нейното наследяване, както и частният пазар в стопанството, се признават и закриляват от закона.

Никой не може да упражнява правото на собственост във вреда на обществен интерес.

Частните монополни съглашения и сдружения, като картели, тръстове и концерни, се забраняват.

Придобитата чрез труд и спестовност частна собственост и нейното наследяване се ползува с особена закрила.

Частната собственост може да бъде отчуждавана принудително само за обществена и държавна полза срещу справедливо обезщетение.

Държавата може да национализира пълно или частично известни клонове от промишлеността, размяната, транспорта и кредитите. Обезщетението се определя с закона за национализацията.

Чл. 11.

Земята принадлежи на тези, които я обработват. Законът определя размера на земята, която частни лица могат да притежават, както и случаите, при които неземеделци могат да притежават обработваема земя.

Чл. 12.

Държавата насочва с общ стопански план държавната, кооперативната и частната стопанска дейност с оглед на най-целесъобразно развитие на народното стопанство и повдигане на народното благосъстояние.

При изготвяне и провеждане на общия стопански план държавата насочва дейността с трудовите професионалисти, стопанските и обществените сдружения и интелектуалната дейност.

Чл. 13.

Външната и вътрешната търговия се направляват и контролират от държавата.

Може да бъде въведено изключително право за държавата да произвежда и търгува с някои предмети, които имат съществено значение за народното стопанство и за нуждите на народа.

Чл. 14.

Държавата подпомага непосредствено трудещите се — земеделци, работници, занаятчии и интелектуалци със своята обществанска и социална политика, евтин кредит, данъчна система и кооперативно сдружаване.

Глава III.

ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО

I.

Народно събрание

Чл. 15.

Народното събрание е представител на народа и върховен орган на държавната власт.

Чл. 16.

Народното събрание се избира за четири години. То се състои от народни представители, избрани от народа по един на тридесет хиляди жители.

Чл. 17.

Народното събрание се намира в постоянна сесия. То само определя своите ваканции. Председателството може, само или по искане на правителството, да свика Народното събрание, когато то се намира във ваканция.

Народното събрание изработва правилник за вътрешния ред на своята дейност.

Народното събрание се събира на четвъртия неделен ден след избора. Когато е необходимо, председателят на Народната Република може да го свика и по-рано.

Чл. 18.

Веднага след откриването Народното събрание, под председателството на най-стария народен представител, избира из своята среда с тайно гласоподаване и с мнозинство от повече от половината от всички народни представители, председателството на Събраниято, състоящо се от председател и подпредседатели. Ако нужното мнозинство не може да се получи при първото гласуване, изборът се повтаря. При второто гласуване се считат избрани тези, които са получили най-много гласове.

Народното събрание избира и нужното число секретари и квестори по начин, предвиден в правилника.

Чл. 19.

Народното събрание има следната компетентност:

а) гласува законите на страната, това право то не може да делегира нито изцяло, нито отчасти комуто и да било; единствено Народното събрание дава задължителни за всички тълкувания на законите;

б) избира, ведно с представителите на областните и околийските съвети, председателя на Народната Република (чл. 31);

в) избира председателя на Министерския съвет и приема оставката му;

г) решава произвеждането на народно допитване и определя датата му;

д) решава въпросите за откриване на нови министерства както и за сливане, закриване и преименуване на съществуващите;

е) обсъжда и гласува параграф по параграф бюджета на държавата, определя данъците и реда на тяхното събиране, контролира изпълнението на бюджета и гласува закона за сключване на бюджетното упражнение;

ж) решава сключването на държавни заеми;

з) обсъжда и гласува общия стопански план;

и) одобрява всички сключени от правителството международни договори;

к) решава въпросите за война и мир, за обща и частична мобилизация за обявяване отчуждаване на имуществото в интерес на отбраната и за осигуряване общественения ред;

л) решава въпросите за отстъпване, заместване или увеличаване територията на Народната Република; решения по тези въпроси могат да се вземат само с мнозинство на повече от половината от всички народни представители;

м) произнася се по политическата отговорност на министрите и по възбуждане наказателно преследване срещу тях;

н) дава амнистия;

о) избира първия председател на Върховния касационен съд, втория председател на Върховния административен съд и главния прокурор на Народната Република;

п) опрощава несъбираеми вземания на държавата;

р) изменява конституцията по реда на чл. 87.

Чл. 20.

Народното събрание единствено се произнася за правилността на изборите за народни представители. Веднага след конституцията си то избира комисия по проверка на изборите, която най-късно в тримесечен срок докладва за утвърждаване или отменяване избора на всеки народен представител поотделно.

Чл. 21.

Законодателната инициатива принадлежи на правителството и на народните представители.

Народните представители могат да внасят законопроекти, ако те са подписани поне от една пета от общия брой на народните представители.

Чл. 22.

След като бъде приет от Народното събрание, законът се подписва от председателя на Народното събрание и се обявява в „Държавен вестник“.

Законът влиза в сила в тридневен срок след обявяването му, освен ако в самия закон е определен друг срок.

Чл. 23.

Само Народното събрание има право да решава дали са спазени всички изисквания от конституцията условия за издаване на един закон и дали той не противоречи на конституцията.

Чл. 24.

Народното събрание може да заседава, ако присъствуват повече от половината от всички народни представители; то взема решения с обикновено мнозинство от присъстващите народни представители, освен когато конституцията изисква друго мнозинство.

Чл. 25.

Заседанията на Народното събрание са публични, освен когато то реши, че важни държавни интереси налагат заседанието да бъде тайно.

Чл. 26.

Народното събрание може да прави анкети и проучвания чрез особени комисии по всички въпроси.

Всички органи на властта и частни лица са длъжни да дават сведения и да представят исканията от анкетните комисии документи.

Чл. 27.

Народните представители не могат да бъдат задържани и срещу тях не може да се възбуди наказателно преследване, освен за тежки престъпления, и то със съгласието на Народното събрание, а ако то не заседава, достатъчно е съгласието на председателството му за времето до започване на заседанията на Народното събрание.

Народните представители не отговарят наказателно за изказките от тях мнения и за гласуванията си в Народното събрание.

Чл. 28.

Народното събрание се разпуска с изтичане на мандата му или по-рано, ако то самото реши това, както и в случая на чл. 40.

Разпуснатото Народно събрание може да бъде свикано в случай на война или на други извънредни обстоятелства от председателя на Народната Република по предложение на Министерския съвет.

Чл. 29.

Най-късно два месеца след разпускането на Народното събрание се произвеждат избори за ново Народно събрание.

Чл. 30.

Народните представители получават възнаграждение.

II.

Председател на Народната Република

Чл. 31.

Председателят на Народната Република се избира от Националния изборителен съвет, който се състои от народните представители, от по един представител, избран от всеки околийски народен съвет, и от по пет представители, избрани от всеки областен народен съвет. Националният изборителен съвет се свиква и председателствува от председателя на Народното събрание.

Изборът става с тайно гласуване. Счита се избран онзи, който е получил повече от половината гласове от всички членове на Националния изборителен съвет. Ако необходимото мнозинство не се получи, изборът се повтаря на следния ден и за председател на Народната Република се обявява онзи, който е получил най-много гласове.

Председателят на Народната Република се избира за срок от четири години. Той изпълнява длъжностите си и след изтичането на този срок до избиране на нов председател.

Председателят на Народната Република, чийто мандат е изтекъл, може да бъде преизбран за един нов срок от четири години. Трето преизбиране не се допуска.

Чл. 32.

За председател на Народната Република може да бъде избран всеки гражданин, който се ползува с граждански и политически права.

Чл. 33.

След избора му, председателят на Народната Република дава пред Народното събрание следната клетва:

„Заклевам се в името на народа да спазвам тесно конституцията и законите на Народната Република и при всички случаи да ръководя само от интересите на народа.“

Чл. 34.

Председателят на Народната Република има следната компетентност:

- а) представлява Народната Република в международните ѝ отношения, назначава, по предложение на Министерския съвет, дипломатическите и консулски представители в чуждите страни и приема акредитираните към него чужди дипломатически представители;
- б) по доклад на Министерския съвет насрочва избори за народни представители, свиква Народното събрание в случаите на чл. 17, алинея трета, изречение второ, и чл. 28, алинея втора, и открива сесията му;
- в) назначава за министри и членове на правителството предложениите от министър-председателя лица и приема техните оставки;
- г) упражнява правото на помилване съгласно реда, установен от законите;
- д) награждава с орден и почетни знаци, съгласно специалните закони;
- е) упражнява общо наблюдение над дейността на министрите, като изисква и приема доклади;
- ж) свиква и председателствува Министерския съвет за разглеждане на въпроси, които той поставя;
- з) подписва указите по доклад на съответния министър;
- и) по доклад на Министерския съвет и под общата отговорност на правителството обявява обща мобилизация и военно положение в случай на въоръжено нападение срещу Народната Република и в случай на нужда за неотложно изпълнение на международни задължения.

Народното събрание трябва да се произнесе незабавно по тия мерки. Ако то е във ваканция, председателят на Народната Република разпорежда веднага за неговото събиране;

- к) назначава, по съвместно предложение на правителството и председателството на Народното събрание, главнокомандуващ на армията.

Чл. 35.

Всеки акт на председателя на Народната Република, за да бъде действителен, трябва да бъде приподписан от министър-председателя или от надлежния член на правителството, които поемат отговорност за него.

Чл. 36.

В случай на смърт или оставка на председателя на Народната Република или на невъзможност той да изпълнява функциите си поради отсъствие от страната или поради болест, до избиране на нов председател или до отстраняване на невъзможността за изпълнение на функциите, длъжността му се изпълнява от председателството на Народното събрание.

Чл. 37.

Председателят на Народната Република не може да бъде задържан и срещу него не може да се възбужда наказателно преследване, докато изпълнява длъжността си.

За престъпления, извършени от председателя на Народната Република при изпълнение на длъжностите му, имат съответно приложение разпоредбата за съдене на министрите от Държавен съд.

III.

Правителство

Чл. 38.

Правителството се състои от: председателя и подпредседателите на Министерския съвет, председателя на Върховния стопански съвет и министрите.

Министър-председателят и подпредседателите на Министерския съвет могат да възглавяват някое министерство или Върховния стопански съвет или пък да бъдат без портфейл.

Министерствата са:

- 1) Министерство на външните работи и на изповеданията;
- 2) Министерство на вътрешните работи;
- 3) Министерство на народното просвещение;
- 4) Министерство на финансите;
- 5) Министерство на правосъдието;
- 6) Министерство на народната отбрана;
- 7) Министерство на търговията и продоволствието;
- 8) Министерство на земеделието;
- 9) Министерство на обществените сгради, пътищата и благоустройството;
- 10) Министерство на железниците, пощите и телеграфите;
- 11) Министерство на индустрията и занаятите;
- 12) Министерство на електрификацията;
- 13) Министерство на народното здраве;
- 14) Министерство на труда и социалните грижи, и
- 15) Министерство на народната култура.

Народното събрание, с мнозинство от повече от половината от всички народни представители, може да открива нови министерства, както и да закрива, слива или преименува някои от съществуващите.

Чл. 39.

Членове на правителството могат да бъдат и лица, които не са народни представители.

Чл. 40.

Народното събрание избира министър-председател с тайно гласоподаване и с мнозинство на повече от половината от всички народни представители. Ако необходимото мнозинство не може да се получи, пристъпва се, най-късно след три дни, към нов избор. Ако и тогава не може да се получи необходимото мнозинство, Народното събрание се разпуска по право, като за министър-председател се счита избрано лицето, което е получило най-много гласове, и то упражнява своите функции до свикването на ново Народно събрание и избирането на нов министър-председател.

Чл. 41.

Министър-председателят посочва министрите и другите членове на правителството, които се назначават от председателя на Народната Република.

Чл. 42.

Министър-председателят представя правителството и излага неговата програма пред Народното събрание, което му дава или отказва доверието си.

За тази цел Народното събрание трябва да бъде свикано на заседание от председателя си най-късно три дни след съставяне на новото правителство.

Чл. 43.

Членовете на правителството полагат пред Народното събрание следната клетва:

„Кълна се в името на народа и на Народната Република България, че ще им служа предано и всеотдайно, че в своята дейност като член на правителството ще имам пред очи само общонародните и държавните интереси, че ще спазвам строго конституцията и законите на Народната Република и ще положя всички усилия за защита свободата и независимостта на Народната Република. Заклех се.“

Чл. 44.

Правителството ръководи държавното управление и неговите клонове, взема мерки за осъществяване на общия стопански план и на държавния бюджет и бли за изпълнението на законите, правилниците, наредбите, постановленията и другите актове на управлението.

Чл. 45.

Войската се намира под върховното ръководство и надзор на Министерския съвет. Отделен закон определя длъжностите на Министерския съвет и на Министерството на народната отбрана.

Чл. 46.

Членовете на правителството са отговорни пред Народното събрание съвкупно за общата политика на правителството и лично всеки един — за извършеното от него.

Чл. 47.

Всеки народен представител има право да отправя питанья и запитвания до правителството или членовете му. (Възражения от опозицията)

Последните са длъжни да дадат отговор на питаньята в срока, предвиден в правилника за вътрешния ред, а по запитванията — когато бъдат поставени на дневен ред.

Чл. 48.

Министър-председателят, по своя инициатива или по решение на Министерския съвет, може да постави въпрос на доверие към правителството.

Въпрос на доверие може да се постави чрез запитване и от всеки народен представител.

Чл. 49.

Решението за гласуване недоверие на правителството се взема с мнозинство от повече от половината от всички народни представители.

Въпросът за недоверие се полага на гласуване най-малко два дни след приключване на разискванията.

Правителството, на което е гласувано недоверие, е длъжно да си подаде оставката.

Чл. 50.

Гласуването на недоверие на отделен член на правителството има за последица излизането му от правителството.

Чл. 51.

Към избор на нов министър-председател и съставяне на ново правителство се пристъпва: когато е гласувано недоверие на правителството, когато министър-председателят почине или когато подаде оставката си.

Чл. 52.

Членовете на правителството отговарят наказателно по особения ред, предвиден в конституцията, за следните деяния:

- 1) измяна към отечеството;
- 2) нарушение на конституцията или законите;
- 3) предателство;

4) вреда, причинена на Народната Република заради лична злоба;

5) престъпни деяния по общия или по особените наказателни закони, извършени от тях по повод или при изпълнение на длъжностите им.

Въпросът за възбуждане на наказателно преследване срещу тях се решава от Народното събрание с мнозинство от повече от половината от всички народни представители.

Следствието се извършва от комисия от шест народни представители, посочена от Народното събрание, един от които се избира за държавен обвинител.

Във всички случаи, непредвидени в алинея първа, те отговарят наказателно по общия ред, като наказателното преследване се възбужда сама с разрешение на Народното събрание.

Чл. 53.

Подведените под наказателна отговорност членове на правителството в случаите, указани в алинея първа на предходния член, се съдят от Държавен съд, състоящ се от първия председател на Върховния касационен съд — за председател, двама членове на същия съд, посочени от общото му събрание, и осем члена — народни представители, избрани от Народното събрание.

Държавният съд сам предварително изработва правилата на съдопроизводството си. Неговата присъда не подлежи на никакво обжалване и се изпълнява без утвърждаването на когото и да било. Осъденият член на правителството може да бъде помилван само от Народното събрание.

Чл. 54.

Длъжностните лица дават клетва за вярност на Народната Република. Те отговарят дисциплинарно, наказателно и граждански за провиненията си по служба.

IV.

Местни органи

Чл. 55.

Територията на Народната Република се дели на области, околии и общини.

Органи на държавната власт в областите, околиците и общините са областните, околийските и общинските народни съвети, избрани от местното население.

Местните народни съвети съдействуват за провеждане на общия стопански план, а така също и на всички други стопански, социални и културни мероприятия и на държавно-административните разпореждания. Същите управляват местните дела в рамките, определени от закона.

Чл. 56.

Най-малко един път през годината, по начина в реда, определени в закона, общинските, околийските и областните народни съвети дават отчет пред избирателите за извършеното от тях.

V.

Съд и прокуратура

Чл. 57.

Съдилищата прилагат законите точно и еднакво спрямо всички граждани.

Съдиите са независими и се подчиняват само на закона. Те произнасят своите решения и присъди в името на народа.

Чл. 58.

В правораздаването участвуват и съдебни заседатели и народни съдии. Случаите и редът на това участие се определят от законите.

Чл. 59.

Председателят на Върховния касационен съд, председателят на Върховния административен съд и главният прокурор на Народната Република се избират от Народното събрание за срок от пет години.

Всички останали съдии и прокурори се назначават, повишават и уволняват от Върховен съдебен съвет, който се състои от шест члена, избрани от Народното събрание, двама члена, посочени от председателя на Народната Република, и трима представители на Съюза на съдиите.

Членовете на Върховния съдебен съвет се назначават с указ от председателя на Народната Република.

Министърът на правосъдието е по право член и председател на Върховния съдебен съвет.

Чл. 60.

Устройството на съдилищата, съдопроизводството, условията и редът за назначаване на съдиите и прокурорите, тяхното повишаване и уволняване, учредяването на съдилища за определени видове спорове и престъпления и системата на съдебната иерархия се уреждат от закона.

Чл. 61.

Прокуратурата бли за точното изпълнение на законите.

Всички прокурори при всички съдилища са подчинени на главния прокурор на Народната Република.

Глава IV.

ОСНОВНИ ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ГРАЖДАНИТЕ

Чл. 62.

Всички граждани на Народната Република България са равни пред закона. На всеки гражданин на Народната Република се предоставя да определи свободно своята народност.

Не се признават никакви привилегии, основани на народност, произход, вяра или имотно състояние.

Всяка проповед на расова, национална или религиозна ненавист се наказва от закона.

Чл. 63.

Гражданите имат право на труд.

Държавата осигурява осъществяването на това право на всички граждани, като планира народното стопанство, развива системно и непрекъснато производителните сили и създава обществени работи.

Трудът се заплаща в зависимост от количеството и качеството на извършената работа.

Трудът е дълг и въпрос на чест за всеки работоспособен гражданин. Всеки гражданин е длъжен да се занимава с общественно-полезен труд и да работи според своите сили и способности.

Особен закон урежда трудовата повинност на гражданите.

Чл. 64.

Гражданите имат право на почивка.

Това право се осигурява чрез съкращаване на работния ден, раздаване на ежегоден платен отпуск и чрез създаване на широка мрежа почивни домове, клубове и др.

Чл. 65.

Гражданите имат право на пенсия, помощи и обезщетения в случай на болест, злополука, инвалидност, безработица и старост.

Това право държавата осъществява с общи осигуровки и достъпна медицинска помощ.

Чл. 66.

Жената е равноправна с мъжа във всички области на държавния, частно-правния, стопанския, обществен, културния и политическия живот.

Това равноправие се осъществява, като на жената се осигурява наравно с мъжа правото на труд, за равен труд — равна заплата, правото на почивка, на обществена осигуровка, пенсия и образование.

Жената-майка се ползува с отделна защита в трудово отношение. Държавата полага особени грижи за майката и детето: като основава родилни и детски домове, детски градини и диспансери и др.; осигурява на жената отпуск преди и след раждането, при запозването на заплата и се ползува от безплатна акушерска медицинска помощ.

Чл. 67.

Бракът и семейството са под закрила на държавата.

Законен е само гражданският брак, сключен пред установените органи.

Извънбрачните деца имат еднакви права с родените от брака.

Чл. 68.

Държавата полага особени грижи за общественото, културното, трудовото, телесното и здравното възпитание на младежта.

Чл. 69.

На гражданите се обезпечават свобода на съвестта и на изповеданията.

Църквата е отделена от държавата.

Чл. 70.

Гражданите имат право на образование. Образованието е светско с демократически и прогресивен дух. Националните малцинства имат право да се учат на своя майчин език и да развиват националната си култура, като изучаването на български език е задължително.

Основното образование е задължително и безплатно.

Училищата са държавни. Само с закон може да се разреши основаването на частни училища, но в този случай те се намират под надзора на държавата.

Правото на образование се обезпечават чрез училища, учебно-възпитателни институти, университети, както и чрез стипендии, общежития, подпомагания и особени насърчения за проявите на дарования.

Чл. 71.

Държавата полага грижи за развитието на науката и изкуството, като уредва изследователски институти, книгоиздателства, библиотеки, театри, музеи, народни читалища, художествени галерии, киностудии, кина и др. и като подпомага проявите се в тази област.

Чл. 72.

Държавата се грижи за народното здраве, като организира и ръководи здравните служби и институти, разпространява здравна просвета в сред народа и полага особени грижи за физическата култура на народа.

Чл. 73.

Гарантира се свободата и неприкосновеността на личността. (Възречение от опозицията)

Никой не може да бъде задържан повече от четиридесет и осем часа без постановление на съдебните органи или прокуратура. Наказания могат да се налагат само въз основа на съществувашите закони.

Наказанията са лични и съответни на престъпленията.

Наказания за престъпления могат да се налагат само от установените съдилища.

Подсъдимият има право на защита.

Чл. 74.

Всички български граждани се ползват в чужбина от закрилата на Народната Република България.

В Народната Република България чуждите поданици се ползват с право на убежище, когато са преследвани поради застъпването им за демократическите принципи, за националното освобождение, за правата на трудещите се или за свободата на научната и културната дейност.

Чл. 75.

Жилището е неприкосновено. Без съгласието на обитателя никой не може да влиза в жилището или помещението му, нито да върши там обиск, ако не са спазени условията, предвидени в закона.

Чл. 76.

Тайната на кореспонденцията е неприкосновена, освен в случай на мобилизация, военно положение или когато има специално разрешение на съдебните органи или прокурора.

Чл. 77.

Българските граждани могат свободно да образуват всякакви дружества, сдружения и организации, стига само да не са против държавния и обществен ред.

Чл. 78.

На българските граждани се гарантира свободата на печата, "... (Възражения от опозицията)

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Секретар Ефрем Митев (с): (Чете) "... ,словото, събраиията, митингите и манифестациите,

Чл. 79.

Гражданите имат право на молби, жалби и петиции. Всеки гражданин има право да иска даване под съд на служебни лица за престъпления, извършени при изпълнение на службата. Гражданите имат право на обезщетение от служебните лица за причинените им вреди и загуби, поради незаконно и неправилно изпълнение на службата.

Чл. 80.

Защитата на отечеството е върховен дълг и въпрос на чест за всеки гражданин.

Предателството към отечеството е най-тежкото престъпление към народа, което се наказва с всичката строгост на закона.

Чл. 81.

Военната служба е задължителна за всички граждани, съгласно особените закони.

Чл. 82.

Данъчните задължения на гражданите се разпределят според тяхната стопанска мощ. Тези задължения, както и освобождаването от тях, се установяват само с закон.

Глава V.

ГЕРБ, ПЕЧАТ, ЗНАМЕ, СТОЛИЦА

Чл. 83.

Гербът на Народната Република България е лъв, съчетан със символите на промишлеността и земеделието. (Възражения от опозицията)

Чл. 84.

На държавния печат е изобразен държавният герб.

Чл. 85.

Знамето на Народната Република България е трицветно — бяло, зелено и червено, поставени водоравно.

Чл. 86.

Столицата на Народната Република България е София.

Глава VI.

ИЗМЕНЯВАНЕ НА КОНСТИТУЦИЯТА

Чл. 87.

Изменяване на конституцията става по предложение на правителството или на най-малко една четвърт от всички народни представители.

Законопроектът за изменяване на конституцията се поставя на дневен ред не по-малко от една седмица след деня на неговото поставяне.

Той се счита приет, ако за него са гласували две трети от всички народни представители.

Приетият от Народното събрание закон за изменяване на конституцията се подлага на допитване до народа и се счита за одобрен, ако за него са гласували повече от половината гласоподаватели.

Законът за изменението на конституцията влиза в сила след като резултатът от допитването бъде обявен от общото събрание на Върховния касационен съд и след като законът бъде обявен в „Държавен вестник“, съгласно чл. 22 от конституцията.

Глава VII.

ПРЕХОДНИ НАРЕДБИ

Чл. 88.

Първият председател на Народната Република се избира от Великото народно събрание, избрано на 27 октомври 1946 г., при спазване правилата, предвидени в чл. 31 от конституцията. (Продължителни ръкопескания)

Председател Васил Коларов: Дава се 15 минути отид.

(След отидиха)

Председател Васил Коларов: (Звъни) Заседанието продължава. Има думата главният докладчик на комисията да даде своите обяснения по проекто-конституцията.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): (От трибуната. Посрещнат с ръкопескания от мнозинството)

Г-жи и г-да народни представители! В изпълнение на членове 9 и следващите от правилника за вътрешния ред, Великото народно събрание, в заседанието си на 21 ноември 1946 г. избра комисия за изработване на проект за конституция на Народната Република България.

В голямата си част членовете на комисията бяха най-изтъкнатите и ръководни дейци на различните политически групи, които съставляват Великото народно събрание. Някои от тях бяха членове на правителството, други — на бюрото на Великото народно събрание, на бюрата на парламентарните групи, или на централните ръководни тела на политическите партии, редактори на партийни органи и пр. и, естествено, бяха обременени с всевъзможни други задължения извън работата си в комисията.

От друга страна, когато се пристъпи практически към изработване на проекта, оказа се, че при една добросъвестна и задълбочена работа за неговото изготвяне ще бъде необходимо много повече време, отколкото първоначално можеше да се предполага.

Консултирането със специалисти и хора на науката, както и справките и проучванията, които тези последните трябваше да правят, също така отнеха не малко време.

В различни моменти важни въпроси на вътрешната и външната политика приковаваха цялото внимание и поглъщаха всичкото време на отговорните ръководители на държавата ни — членовете на комисията — и им пречеха да участвуват редовно в работите по изготвяне на проекто-конституцията.

Всички тези обстоятелства и други по-второстепенни забавящи изготвянето на проекта значително повече, отколкото се разчиташе и отколкото повеляваха формалните постановления на чл. 11 от правилника. Чувствувам се задължен да поднеса на Великото народно събрание и на българската общественост извиненията на бюрото на комисията за това независимо от нашата воля забавяне.

Това закъснение обаче, редом с неудобствата си, донесе и известни предимства. Един проект за конституция, изработен за няколко дни, както ние бяхме постановили в чл. 11 от правилника, неизбежно щеше да носи белезите на прибрзаност, на работа „през куп за грош“, на недостатъчна проученост и обмисленост на отделните въпроси и на цялото, щеше да остане във всяко отношение много по-несвършен. Принудителното закъснение ни даде възможност да задълбочим по-спокойно проучванията по отделните въпроси и да излезем пред вас с един проект — ласкаем се да върваме този — значително по-зрял, „по-отлежал“. В това отношение особено ценно бе повторното проучване, на което бе подложен проектът, излязъл от четирите отделни секции на комисията от страна на колектива на специалистите по конституционно право. Това повторно, особено сериозно, отговорно и плодотворно проучване от страна на хората на науката ни позволи при приемане на проекта в пленума на комисията да внесем значителни подобрения в редакцията на голям брой текстове.

Комисията се конституира в заседанието си на 19 декември 1946 г., когато си избра бюро в състав, както е предвидено в чл. 10 от правилника, и се раздели на четири секции за изработване на четирите основни глави на проекта: „Върховна власт“, „Обществено-стопанско устройство“, „Държавно устройство“ и „Права и задължения на гражданите“. За техническа база на работата си комисията реши да използва проекта на Националния комитет на Отечествения фронт. От никой член на същата не бе предложено да се има предвид какъвто и да било друг някакъв проект.

Отделните секции пристъпиха към работа на 23 декември 1946 г. и до 30 декември с. г. в 15 заседания разгледаха щателно всеки текст от проекта и всички основни идеи, които трябваше да легнат в нашата конституция, като обсъдиха грижливо всички, без изключение, предложения, направени от когото и да било от членовете на комисията, от народни представители нечленове на същата и други лица и организации, които даваха предложения писмено, а в някои случаи и устно. Такива предложения имаше цели стотици.

В състояние съм да уверя народното представителство и широката наша общественост, че разискванията в секциите се проведоха в дух на най-широка търпимост между представителите на отделните политически групи, включително и опозиционните, и на пълна взаимна коректност.

Затова толкова по-тягостно впечатление направиха на всички познати с работата хора някои писания, поместени в ежедневния печат, по-специално две статии, поместени във в. „Народно земеделско знаме“, в броевете му от 29 декември 1946 г. и 15 януари 1947 г., в които с невероятна дързост се отричаха всеизвестни факти и се твърдяха без стеснение очевидни, груби неистини относно хода на работата по изработване на нашия проект. Необходимо е от това място да се порицаат енергично подобни непочтени вестникарски похвати, които сочат на най-пълно отсъствие на чувство за отговорност и на най-безцеремонно отношение към истината.

В комисията бяха постъпили и продължаваха, и продължават и сега, да постъпват извънредно голям брой писмени предложения от организации, институти и частни лица, специалисти или не, които предложения свидетелствуват за изключително големия интерес, който храни широката наша общественост към работата по изготвяне на нашата републиканска конституция. Една не малка част от тези предложения, очевидно поради неориентираност на техните автори, засягат неконституционни въпроси, въпроси на частно семейно наследство право, въпроси на специално законодателство, поради което те не можеха да бъдат използвани от нас. Други

обаче представляваха значителен интерес и секциите ги обсъждаха внимателно. Особено голям брой предложения бяха направени по въпросите, които се уреждат в глава II на проекта за „Обществено-стопанското устройство“, затова втората секция на нашата комисия изслуша специален доклад, в който се сумираха направените предложения по тази част от проекта.

В секциите бяха проучени внимателно интересувашите ги разпоредения в някои по-нови конституции и конституционни проекти, в особеност новата френска конституция и отхвърляния проект на първото френско учредително събрание, а така също конституциите на Съветския съюз и на Федеративната народна република Югославия. Към механическо копиране на постановления по тези конституции не се е отивало, а сме се стремили да преработваме самостоятелно постиженията от борбите и творчеството на близки и далечни народи.

Още в първото си заседание на 19 декември 1946 г. комисията реши да прибегне до услугите на учени-специалисти по конституционно право на сродните дисциплини, които да се привлекат към най-активно участие в нейните работи. Бюрото на комисията набеляза един списък на такива лица, които бе подложен на одобрение на отделните секции, и там той бе допълнен с имената на абсолютно всички други лица, предложени от когото и да било от пленумите на комисията, без оглед на политическата им принадлежност.

По-голямата част от поканените специалисти се отзоваха на направената им покана. Следните от тях, а именно: проф. Стефан Батмезов, проф. Петко Стайнов, Наум Христов — председател на Съвета по законодателство, проф. Ангел Ангелов, проф. д-р Любомир Василев, проф. Живко Сталев, проф. Евгени Каменов, Борис Спасов — главен секретар на Министерския съвет, Васил Захариев и Любомир Радовилски — секретар на Съвета по законодателство, по собствено тълно желание се обособиха в особна научна комисия, колектив от специалисти, който работи паралелно със секциите на комисията, проучва различни въпроси, интересували проекта, и едновременно донасяше на комисията резултатите от проучванията си и компетентното и обосновано мнение на видните наши учени. Както по-горе се отбеляза, след като секциите привършиха работата си, същата учена комисия в дълга редица заседания разгледа отново проекта на секциите и даде повторно обосновани критически бележки по него.

Тук от името на комисията съм длъжен да изразя горещата ниша признателност към именитите научни работници от колектива на добросъвестната им висококачествена и безкористна работа в помощ на комисията.

Отделни учени и юристи предпочетоха да дадат бележките и предложенията си самостоятелно. Така г-н проф. Венелин Ганев изпрати до комисията цялостен проект за конституция, заедно с възпитателни бележки, които бяха публикувани в ежедневния печат. Този проект комисията използва в сравнително незначителна степен, тъй като по редица основни конституционни въпроси в него са прокарани идеи, несъвместими с ръководните положения, легнали в чл. 12 на закона от 2 август 1946 г., който чертае задължителните общи рамки на нашата работа, а така също със смисъла на народните гласувания на 8 септември и 27 октомври 1946 г. и с разбиранията на болшинството от членовете на комисията, представяващи подавяващото болшинство от българския народ.

Отделни писмени предложения направиха и софийските адвокати г-да Иван Коларов, Велю Кючуков и редица други.

Комисията, и в особеност нейните докладчици, не оставиха непрочуено и най-скромното и безпретенциозно предложение, направено от когото и да било.

Още веднаж отправям благодарност към всички онези, които проявиха интерес към нашата работа и ни улесниха в изпълнението ѝ.

Отечественофронтовският ежедневен печат даде широка гласност на цялата подготвителна работа чрез изчерпателна и обективна информация за хода на работата, за измененията, които се напасаха последователно в редакцията на отделните текстове, за съдействието, давано от специалистите и пр., и чрез статии, посветени на същата работа.

Що се отнася до опозиционния печат, то той, очевидно организирано и съзнателно, или е провеждал „кампания на премълчаване и игнориране“, или е излизал с непочтени дезориентиращи статии и съобщения, като тези, за които се говори по-горе.

Пленумът на комисията, по причини, за които говорих в началото, можа да пристъпи към разглеждане на проекта в неговата цялост едва на 4 март т. г. и продължи разглеждането му до 19 март.

Поради това, че отделните въпроси бяха основно разработени преди това в секциите и в колектива на специалистите и че докладчиците бяха имали време да ги проучат достатъчно, работата в пленума протече много по-продуктивно. Но и тук отделни въпроси задържаха вниманието ѝ по-продължително време, щом това се наложи.

Характерно е да се отбележи поведението на представителите на парламентарното малцинство в комисията. В работата на четирите отделни секции те вземаха извънредно активно участие в разискванията, като в много случаи техните говорители заемаха лъвския пай от времето за изказване. В първото заседание на пленума същите проявиха разположение да участвуват в разискванията, като направиха и някои предложения от процесуално естество за начина, по който следва да се работи през следващите заседания, а тоже в едно предложение по същество от г-н Йордан Ковачев. Във второто заседание обаче тактиката бе рязко сменена, като по команда представителите на малцинството, без да се настъпило междувременно каквото и да било събитие, замълчаха, за да не протоварят чак до края на заседанията на комисията.

Никола Петков (ЗНП): Защото нищо не бе взето под внимание.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Ще дадете после обясненията си от трибуната. — В шестте си заседания от 4 до 19 март т. г. пленумът на комисията изработи проекта, който е поставен днес на вашето обсъждане.

Тук съм длъжен да добавя, че тоя именно проект, првет на 19 март, претърпя още една допълнителна корекция предимно от редакционното естество, при което се ръководихме от препоръките, направени от същия колектив на специалистите, дадени след като бяха проучили проекта, изработен на 19 март.

Тези бележки за хода на работата на комисията сметнах за необходими, преди да пристъпя към разглеждането на някои въпроси по съществото на проекта.

Г-жи и г-да народни представители! В мотивите към проекта конституцията е изложено с достатъчна пълнота как постъпателното историческо развитие на нашия народ, неговите борби срещу чуждия гнет, реакцията, фашизма и монархизма доведоха до необходимостта и до правото за него да си изгради една конституционна система по-съвършена и по-прогресивна от тази на търновската конституция, за да може на нейната база да се изгради един режим на истинска народна демокрация, която, за разлика от формалните демокрации от стария тип, да бъде нещо повече от смокинен лист върху отвратителната голога на господството на хищния спекулативен и паразитен капитал и да обезпечи на огромното мнозинство от народа възможности за реално, ефективно участие в управлението на държавата, да му даде реални, а не книжни и абстрактни права и свободи в политическото, стопанското, социалното и културното поле.

Силите, които днес съставляват Отечествения фронт, почти от първите дни на съществуването си — едни от тях с по-голяма яснота, други с донейде смътната, но вярна народна интуиция — са виждали и чувствували дефектите и пороците на търновската конституционна система, те са се опълчили от първия ден срещу монархическия институт — крайгълен камък неотемляма част, скелет на тази система. Предтечите и основателите на всички днешни отечественофронтовски партии са били всякога последователи на републиканци, прогресивни демократи.

Една непрекъсната линия на сдидна приемственост води от възрождането и първите наченки на социалистическото движение и на земеделските сдружавания до наши дни, до днешното историческо заседание на нашето Велико народно събрание.

Тази линия минава през всички перипетии на борбите на прогресивните народни движения против всички форми на реакцията, против авантюрите на всеялния от търновската конституция монарх. В процеса на борбите идеята за истинска народна демокрация и за народна република е съзряла и се е оточнявала и кристализирала. Нейните носители са се освобождавали постепенно от редица илюзии. От идеята за кърпещ на остарялата търновска сграда те се издигат до идеята за съзиждане на съвършено нова сграда на народната демокрация върху нови основи. В това им помогна собственият опит на собствените кървави и героични борби, а така също опитът на другите борчески и свободолюбиви народи.

Особено през трите години до 9 септември 1944 г. на въоръжена борба срещу монархо-фашизма и германската окупация, нашият народ израстна и възмъжа политически на цели десетилетия. Идеята за истинска народна демокрация доби плът и кръв. След 9 септември, посред вихъра на борбите за закрепване на народната власт и в сред тълена на отечествената война, трябваше да се мисли и чака моментът, за да се пристъпи към конституционно закрепване на завоеваните свободи.

Отечественият фронт и политическите групи, които го съставят, през всичкото това време следват една последователна, принципно издържана линия по основите на конституционната проблема. Ако идеите еволюират в нещо, те еволюират към по-голямо оточняване, те съзряват и се прецизират.

Съвършено друга картина виждаме в отношението на опозиционното щабове към конституционния въпрос. Тяхното отношение към този въпрос е пълно с най-безпринципни лъжатушения, но в основата си остава дълбоко реакционно.

Необходимо е да се повърнем близо четвърт век назад в предвечерието на 9 юни 1923 г. и да припомним, че по това време идейният вдъхновител на групата на г-н Коста Лулчев в борбата си против правителството на Българския земеделски народен съюз — рамо до рамо с най-реакционните елементи (Възражения от опозицията), вдъхновители и преки извършители на военно-фашисткия преврат — се опираше не върху действително демократичните постановления на търновската конституция, не разчиташе на опора на народните маси, а се позоваваше на най-реакционните ултрамонархически постановления и възлагаше упованията си върху монарха, когото подканваше да влезе в ролята си на „конституционен фактор“ и прогони Парламента и парламентарното правителство.

Коста Лулчев (сЛ): (Възражава)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): С завидна последователност същата група 22 години по-късно в борбата си срещу Отечествения фронт потърси опора пак в този монархически институт и отправи безнадеждните си и напразни този път вопли към регентския съвет, който формално „управляваше в пределите на царската власт“.

Коста Лулчев (сЛ): (Възражава)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Характерно е, в скоби казано, че тези вопли и призови продължиха и тогава — след 18 ноември 1945 г. — когато вече имаше Парламент и правителството бе получило доверието и се опираше на този Парламент. (Възражения от опозицията) Ние говорим за 1945 г. — Оказа се, че легалистите, конституционалистите, „западните демократи“ от лагера на нашата десница в същност много малко страдат от легалистични, конституционалистични и западно-демократически „предразсъждения“ и че формата ги интересува много по-малко от съдържанието — реак

птовното съдържание на безогледната им борба срещу ненавистния Отечество фронт.

През втория етап — 1945 г. — на позициите на г-н Лулчевата група — позиции по същество монархически и дехоноуовски — се оказва и групата на г-н Никола Петков. (Възражения от опозицията)

Това поведение на групите от десницата (Възражения от опозицията) рисува доста красноречиво цялото им отношение към конституционния въпрос. То е едно от доказателствата, че ако в различни моменти те се застъпваха яростно за запазване на Търновската конституция, то не е било заради нейните действително демократични постановления — тях ние запазваме и разширяваме, в нашия проект — ...

Никола Петков (ЗНП): Това не е вярно.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... а заради остарелите антидемократични и по същество монархически такива, които ние изхвърляме без остатък.

Това отношение ще проличи с изясняването по-нататък в отношенията на същите групи към въпроса за функциите на председателя на Народната Република и за неговите отношения към правителството и парламент. Ще проличи, че на нашата десница е необходим в лицето на президента един некоронован монарх — по липса на коронован — от който в случай на нужда реакцията да може да очаква онова, което дочака през 1923 г. от цар Бориса.

Петър Анастасов (сЛ): Кой Ви го каза?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Аз си давам сметка, че за опозиционните лидери би било по-приятно да не се припомня тук за статията, която г-н Петков написа в края на 1945 г., когато с речта на др. Димитров по отговора на тронното слово бе поставен ребром въпросът за ликвидиране на монархията, а така също и за друга една статия, написана няколко месеца по-късно и подписана от г-н Асен Стамболийски. Моята задача тук обаче не е да доставям приятност или неприятност на някого, а да кажа истината. А истината е тази, че тези статии и други още някои изказвания и писания от този период са един позорен паметник на политическа безпринципност и на политическо падение. (Ръкоплескания от мнозинството. Възражения от опозицията)

С тях и с други още свои прояви през това време опозиционните вождове взеха открито защитата на монархическия институт и на Кюмюрската династия. (Възражения от опозицията)

Свършено ясно е за всекиго, че премията на „републикански“ позиции, извършено няколко седмици преди 8 септември 1946 г. — датата на референдума — бе политическа маневра, продиктувана от съображението, че ако постоянно бъдат на становището за запазване на монархията в обстановката, която тогава се бе създала, това би ги лишило безвъзвратно от всякакъв политически кредит.

Колко искрен е бил в този момент републиканизмът на тези среди показва и обстоятелството, че в същото време, когато от нямат къде препоръчаха на последователите си да гласуват за народна република, те едновременно широко проповядваха, че референдумът е незаконен и противоконституционен и че република трябва да се обяви по реда, предвиден в самата конституция. Всеки обаче, който е чел Търновската конституция, знае, че това последното би могло да стане само по един начин, а именно: първо, да се изкажат десетина години, докато цар Симеон навърши пълнолетие, ...

Иван Костов (ЗНП): Някой не е казал това.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Ако не знаете това, значи, не сте чели Търновската конституция. — ... и след това да се разчита, че той сам ще свика Велико народно събрание с задача да го свали от престола! Всеки друг начин би бил противоконституционен при наличните текстове на Търновската конституция.

В течение на кампанията за изборите на 27 октомври 1946 г. Отечество фронт излезе с конкретен проект за конституция на Народната Република България и види изборната кампания под знака на всенародното обсъждане на този проект.

Кочо Бонев (ЗНП): С терор и цмайзери!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Оставете тези кръчмарски качачки!

Кочо Бонев (ЗНП): За вас те са такива.

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Всеки параграф, всяка буква на проекта бяха разяснявани на милионните маси избиратели и избирателки. Искана се техните препоръки и внушения. Съпоставяха се и се сравняваха текстовете на Търновската конституция и на нашия проект. Всеки беше в правото си да очаква, че шабовете на опозиционните групи ще излязат с положително становище по конституционния въпрос, че ще предложат може би свой проект за републиканска конституция, ще го противопоставят на нашия, ще го подложат на обсъждане на избирателите.

Петко Стоянов (нез): Това искаме.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Нищо подобно. В този съдебеносен за страната и за народа ни момент опозиционните шабовете проведоха предизборната кампания не под знака на определени политически принципи, а под знака на най-пазюзданата, кална и безпринципна демагогия. (Възражения от опозицията) Докъде се е

стигало в демагогията и безпринципността, личи само от факта, че в предизборната агитация на опозицията от една страна чиновниците се окайваха за низките им заплати, от друга страна пред селяните се демагогствуваше срещу високите в кавички чиновнически заплати.

Иван Копринков (сЛ): Стари песни!

Петър Анастасов (сЛ): Това не е истина!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Това е жива истина. — Доколкото трябва все пак да се излезе с някакво подобие на политически идеи, те развяха байрака на Търновската конституция, както това направи преди четвърт век Черният блок в борбата си срещу правителството на Земеделския съюз. Свършено очевидно, че и сега в Търновската конституция ги блазнеха и привличаха тъкмо нейните остарели антидемократични постановления, защото действително демократичните такива не само се възпроизвеждаха, но и подобряваха и разширяваха в проекта на Националния комитет на Отечество фронт.

Никой опозиционен агитатор не подхвърли на критика остарелите недемократични постановления на Търновската конституция. Никой от тях не намери кураж и честност да признае някакви положителни страни в проекта на Националния комитет на Отечество фронт. Специално що се касе до текстовете на този проект, засягащи въпросите за собствеността и наследяването, с тях се вършеше такава недостойна спекулация, от която би се изчерпал всеки човек със средна етика и със средно развито чувство за приличие. (Ръкоплескания от мнозинството. Възражения от опозицията)

През този период лъсна като под лъчите на рефлектор всичката идейна убогост, всичката окаяна безпринципност на опозиционните шабовете.

Дължен съм да кажа две думи за поведението на представителите на десницата в самата конституционна комисия. На всекиго от нас се налагаше неотразимо впечатлението, че по конституционния въпрос опозиционните групи нямат определено становище, че между тях царува по този въпрос безпътница. (Възражения от опозицията)

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): За наша изненада тук, в комисията, Търновската конституция, не само като цяло, но и в отделни нейни важни постановления, далеч не бе бранена и отстоявана от представителите на опозицията с онази енергия, бих казал, ястръв, с която това ставаше през предизборната кампания. (Възражения от опозицията)

Ние имахме в даден момент впечатлението, че лидерите на опозицията просто изоставят и се отказват от Търновската конституция. По отделните текстове се правеха от тях в секциите разкъсания, случайни, често противоречиви предложения. Даваше им се понякога да разберем, че опозицията има свой проект, но който, непонятно по какви причини, се държи строго законспириран и който българската общественост до този момент не знае.

Иван Костов (ЗНП): Съгласни ли сте, в „Работническо дело“ да се отпечати нашият проект?

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Други пък техни представители — вероятно, за да опровергават многократните наши твърдения, че опозицията се е отдала само на чиста негативна и деструктивна дейност — направо заявяваха с неочаквана искреност, че схващат задачата си в това, да критикуват, а не да правят положителни предложения. (Възражения от опозицията)

Една констатация може да се направи с пълна решителност: в противовес на Отечество фронт, който от първия момент провежда една последователна, принципно издържана линия по конституционния въпрос, опозиционните шабовете, напротив, действуват по шабона на старите котери: по основните и съдбоносни политически въпроси те просто нямат мнение, а посвещават силите си на всякакъв род политически трикове и преметания и хранят последователите си, освен с най-кална демагогия, още и със страховити слухове и съмнителни стратегически планове за скоростния разгром на Отечество фронт с помощта на разнообразни непреодолими фактори.

Един от опозицията: Всички тези съображения легнали ли са в конституцията?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Г-жи и г-да народни представители! В речта на др. Димитров, която се цитира в мотивите към нашия проект, се казва, че задачата на нашата конституция ще бъде: — ... да се закрепят в нея извършените досега общественост, политически преобразувания и се създадат необходимите конституционни материални гаранции (Възражения от опозицията) срещу всяко връщане назад към позорното и проклето минало. (Възражения от опозицията) (Към опозицията) Оставете тези циркови номера. Конституция правим тук.

В декларацията, прочетена от него на 25 юли 1946 г. пред 26-е обикновено Народно събрание, по повод на гласуване на закона за реда, по който ще се произведе допитването до народа и избрането на народни представители за Велико народно събрание, нашият уважаван и любим вожд, (Възражения от опозицията) гово-

рейка за бъдещата конституция, заяви, че тя „не ще бъде нито съветска, нито социалистическа конституция. Но тя не може да бъде и реакционна, консервативна, буржоазно-републиканска конституция, която да установи под разни форми господството на крупните капиталисти и финансови тузове, на български и чужди картелни и тръстове над народа“. (Възражения от опозицията) (Към опозицията) Глупости говорите!

По-нататък в същата декларация Димитров казва: „Касае се не само да бъде обявена България за република, но и да се гарантира народният и демократически характер на тази република. Ние не сме за всяка република. Нашият народ иска да република въобще, а действителна народна република — такава народна република, която да даде необходимите материални, политически, културни и морални гаранции против възвръщане назад към черното и позорно минало; такава народна република, която да осигури демократическото развитие на нашата страна напред и все напред; такава народна република, в която няма да има място за хищнически, спекулантски и лъбазителен капитал; в която няма да има място за тунеядци, за спекуланти, за грабители и потъпачи на народа. (Продължителни ръкопесквания от мнозинството. Възражения от опозицията)

Един от опозицията: Дела, дела дайте!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Българският народ иска такава народна република, която да затвърди окончателно положението, че у нас трудът ще бъде решаващо общественостопански фактор (Ръкопесквания от мнозинството. Възражения от опозицията); че земята ще принадлежи на ония, които я обработват (Ръкопесквания от мнозинството); че всички подземни и надземни природни богатства ще бъдат общонародно достояние; че жената ще има същите права както мъжа (Ръкопесквания от мнозинството), а младежта — широк простор за развитие и обществена дейтелност. (Ръкопесквания от мнозинството) Трудещият се наш народ иска такава народна република, в която ще бъде осъществен принципът: „който е способен да работи, а не иска да работи, не желае да упражнява общественостопански труд, той не трябва да яде (Продължителни ръкопесквания от мнозинството и възгласи „Браво!“ Възражения от опозицията), не трябва да се ползува от народните материални, културни и духовни блага.“

Няколко Народно събрание, като впише и осигури в основния закон на страната, в новата конституция, всички политически, икономически, културни и социални завоевания на българския народ в дългогодишната му борба срещу чуждия гнет, монархизма, фашизма и реакцията, в същото време ще пресече възможностите за каквато и да е реставрация (Ръкопесквания от мнозинството), за всяко връщане нашата страна назад и ще направи възможно по-нататъшното обществено развитие по пътя на прогреса и общонародното благоденствие.

В тези няколко думи се казва най-същественото за основните линии, които трябва да очертават нашата конституция. Тези мисли са се имали непрекъснато пред вид от нас при изработване на проекта.

Г-жи и г-да народни представители! Няколко са основните начала, които очертават нашата конституция — проекта за нея — като една последователно-демократична, народно-демократична конституция, за разлика от формално-демократичните конституции от стария тип, от който тип е и търновската.

На първо място у нас е прокламиран високо принципът, че цялата власт произтича от народа (Продължителни ръкопесквания от мнозинството) и принадлежи на народа — чл. 2, алинея първа.

Никола Петков (ЗНП): И принадлежи на Комунистическата

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): В мотивите към проекта е отбелязано, че подобно правило е чуждо на конституцията от 1879 г., в която народът отсъства най-радикално, той е категорично чужда на нейната система.

Никола Петков (ЗНП): Тъй ли се казва от колектива на специалистите?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Това не попречи на шабовете на опозиционните политически групи у нас да поддържат с завидно упорство, че търновската конституция била по-демократична от нашата (Възражения от опозицията)

С прогласяването на този принцип се разрешава въпросът за прословутото, така наречено разделение на властите. Познат е историческият произход на идеята за това „разделение“ или „разделност“, както предпочитат да го наричат някои.

В периода на всемогъщието си абсолютната монархия на Запад съсредоточаваше в ръцете си всички власти: да създава нормите, да ги прилага и да съди онези, които са ги нарушили.

С пораждането на капитализма и излизането на историческата сцена на „третото съсловие“, „средната класа“ — буржоазията, последната, закъснала вече значително икономически погърси своя дял от публичната власт. През този период тази обществена класа не бе още достатъчно силна, за да претендира за себе си цялата власт, да елиминира наследствената монархия, тясно свързана с дворянското съсловие, поземлената аристокрация. Но тя бе вече достатъчно силна, за да търси дял, и то съществен, от държавната власт.

Затова нейните претенции отиват до идеята за компромис, за дележ.

Единствената, цялостната държавна власт се разделя на три отделни „власти“: законодателна, изпълнителна и съдебна. Така наречената изпълнителна власт остава в ръцете на монарха. Законо-

дателната трябва да се предостави на Парламента, в който новата класа ще има все по-преобладаващо влияние. Съдебната, за която и до днес се спори, дали и тя е също такава разделна, самостоятелна „власт“, като другите две, ще бъде в ръцете — за Франция — на така наречените парламенти. Това, както е известно, не са в същност ни най-малко парламенти в днешния смисъл на думата, но съдилищата, в които правораздават представителите на една обособила се почти в каста прослойка от законоведи, така наречената noblesse de robe — аристокрация на тогата.

Получава се в теорията една доста отчетлива, прегледна и симетрична схема. Тук намират отражение и някои навици на средновековното теологическо мислене: както Бог е един, но в три лица, така и властта, ако и да е една, така да се рече, три лица: законодателно, изпълнително и съдебно.

Никола Петков (ЗНП): Нелепости! Двойка ще Ви пише Баламезов по конституционно право! Срамота е! Адвокат сте!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Тия „нелепости“ са написани в петтомния труд на Леон Дюги по конституционно право. Вие отправяте стрели от ирония срещу Дюги. — При това всяка от тях си има свой самостоятелен произход. Изпълнителната, която се носи от монарха, има основанието и произхода си в наследствения принцип и в божественото право, *droit divin*, „по божия милост“. Законодателната — във волята на народа, което практически за тази епоха означава — волята на възходящото трето съсловие, на буржоазията. Произходът и правното положение на третата „власт“ си остават малко спорни — както е спорен в богословия догматическият статут на третото „лице“ на триединния Бог, а именно Св. Дух.

Тази схема, заради своята прегледност и симетричност, се оказва удобна за учебниците по конституционно право и ние я познаваме дори още от учебниците по гражданско учение за III прогимназиален клас. Схемата обаче си остава схема, и дори и тогава, когато тя е най-прегледна и удобна от дидактическо гледище, тя рискува да ни изведе на лъжлива път, щом са престанали да бъдат налице ония исторически условия, при които тя е била създадена.

За три отделни власти в капиталистическите страни ще се говори дълго време, след като или вече няма никакъв наследствен монарх с божествен произход на властта си, или пък той е сведен до положението на символ с предназначение да бъде обединителен център на силите на реакцията за особено критични случаи. В страни, където сравнително скромното някога трето съсловие се е превърнало в мощна класа на монополисти, обединени в картелни тръстове, концесии и пр., имаща по-пълна и по-абсолютна власт и от най-абсолютния монарх в историята и упражняваща пълен контрол и над законодателна, и над изпълнителна, и над съдебна власт — и там често в учебниците по право и в конституциите и законодателните текстове се говори за три отделни, независими една от друга „власти“.

Има хора, които се задоволяват с понятията по конституционно право, почерпвани в учебниците по гражданско учение за III прогимназиален клас. За тях принципът за така наречената „разделност“ и за реалното съществуване на три отделни власти е неприложна догма. Те са готови да ни уверят, че разделието на властите е съществено условие за установяване на истинска демокрация и че ако се елиминира това разделение в класическия му вид, „поставя се кръст на народните свободи в България“, както се писа в някои опозиционни вестници.

Никола Петков (ЗНП): Това се писа от проф. Баламезов, член от нашия колектив.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Ние — нека ми бъде позволено да го заявя — не се считаме за задължени нито да копираме понятията си от някои спорни богословски догми, нито да се увличаме от удобни нелепи, но изпразнени днес от историческото съдържание схеми, нито пък намираме за напълно задоволителни някои понятия, почерпани в елементарните средношколски и дори университетски учебници.

Въпросът за принципа на разделността на властите бе поставян неколкратно през течение на работата на комисията. При неговото разрешаване ние сме се ръководили от следните съображения.

Първо, при нашите условия и с оглед на системата, която искаме да изградим, не може да се говори за няколко отделни власти, всяка със свой самостоятелен произход и основание. Последният представител на властта „по божия милост“ си отиде на 8 септември 1946 г. (Ръкопесквания от мнозинството)...

Титко Черноколев (к): И няма никой път да се върне.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... при ликуващите възгласи на цял народ, гонен от призраците на безбройните престъпления и на позорните дела, извършени от Кобурската династия.

У нас ще има един единствен източник и носител на всяка власт — народът (Ръкопесквания от мнозинството), мъжете и жените на физическия и умствения труд. През последните десетилетия той води борби не за компромис, не за дележ на властта с някого, не за да му се дадат трохици от нея (Възражения от опозицията), а за да я има изцяло във всичките ѝ части само за себе си. Народът няма с кого да дели властта, за да бъде тя „разделна“ или „разделна“. (Ръкопесквания от мнозинството)

Да се иска сега „разделение“ по смисъла на класическото конституционно право, то би значело да се иска, народът да отстъпи някоя част от властта някому другому, на друг някакъв „конституционен фактор“ според излюбения израз на нашите реакционери.

Този извод се налага неотразимо от анализа на историческия произход на понятието за разделение на властите и от редица прецеденти в нашия политически живот, за които се говори вече на различни места.

Никола Петков (ЗНП): (Възражава нещо)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Второ, заблуждение е, че търновската конституция прокарва такава „разделение на властите“, според класическите понятия на Монтеスキьо, което създавало „съществени предпоставки за всяка истинска демокрация“ и е това се избягвало да се „постави кръст на народните свободи в България“.

В мотивите към нашия проект е посочено, как се носят и притежават от различните така наречени конституционни фактори, различните разделени власти и как, в края на краищата, всяка ефективна власт се оказва здраво в ръцете на монарха и на неговата казарма. Ако това не е „разделение, взаимно контролиране и балансиране“ — здраве му кажи! — базата тукмо на такива „взаимни“ контролирания и пр. се оказва възможни и личен режим, и дестотонски преврат. (Възражения от опозицията)

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Трето, едва ли съществува страна от тези, в които от университетската катедра се проповядва принципът за разделността, където този принцип да е проведен колкото-годе последователно. Според авторитетното мнение на мастижия френски конституционалист Леон Дюги, в родината на Монтескиьо, в конституционната система на третата република, трудно би могло да се говори за това. Почти във всички страни от този тип функциите на трите власти се преплитат и кръстосват, при което парламентите вършат нашироко незаконодателна работа, органите на изпълнителната власт издават често в известни рамки правни норми или функционират като специални юрисдикции, съдилищата извършват при специални случаи административни функции. От прегледната и симетрична схема е останало много малко и в нея могат да се къпнат само онези, които са съзидали да мислят схематично.

Никола Петков (ЗНП): И го приека в новата французка конституция пак.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Тукмо това не е вярно, г-н Петков. Даже *Mouvement republicain populaire* отхвърля разделението по смисъла на класическото конституционно право, ...

Никола Петков (ЗНП): Не е вярно.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... без да говорим за социалистическата партия, без да говорим за проекта на Андре Филлип. (Възражения от опозицията)

Председател Васил Коларов: (Звъни)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Четвърто, утвърждавайки енергично идеята за единството и неделимостта на властта, произхода и основанието на която ние виждаме само в народната воля, и признавайки само народа като единствен носител — чрез представителните си органи — на всяка власт, ние обаче не мислим да отричаме, че различните функции на тази власт ще следва да се упражняват от специализирани органи. Това разпределение, което ние схващаме като едно разделение на труда, няма обаче нищо общо с догматичното, метафизично и ненаучно понятие за разделение на властите, което блязни няког.

Петко Стоянов (нез): Което спаси човечеството от тирания.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Необходимо е да се отговори на въпроса: защо при днешните условия тукмо антидемократичните и реакционни сили се застъпват яростно за колкото се може по-голямо „разделение“ на властите, особено за по-голяма независимост на изпълнителната и съдебна власт от парламента, защо стават апостоли на идеята за „силна изпълнителна власт“ за държавен глава с колкото се може по-широки права, за съдийски апарат, обособен в каста и с право да проверява конституционността на законите. (Възражения от опозицията), иначе казано — да ги прилага или не прилага практически — да ги отменява по своя преценка?

Никола Петков (ЗНП): За да избегне диктатурата и да гарантира правата и свободите. Само затова.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Отговорът е следният: широките народни маси у нас, както и почти навсякъде в света, за годините на втората световна война и на фашистката окупация добиха огромен политически опит, израстнаха политически неимоверно много и се ориентираха решително към по-висши форми на демокрацията — политическа и социална.

От всички други органи парламентите са най-чужки към промяната на народните настроения: народният вот ги подновява всеки няколко години и в тях нахлува неудържимо струята на търсене на нови форми за обществен и политически живот. В почти всички страни на Европа силите на народната демокрация са представени многократно по-силно, отколкото преди войната — в едни от тях, както у нас, те са в подавяващо мнозинство, в други — внушителни, постоянно растящи малцинства с тенденция утре да станат мнозинства.

Силите на реакцията търсят прочее опора в такива органи, в такива „конституционни фактори“, които да са колкото се може по-независими от оня орган и фактор, който се явява, къде повече, къде по-малко, най-пряко повлиян от неудържимия напор на масите наляво — от парламента.

Затова, първо, навсякъде, където това е още възможно, се правят, по-точно се направиха, усилия да се спаси наследствената монархия „по божия милост“ — България, Югославия, Италия. Където това се окаже невъзможно, и то след като, въпреки всички усилия, се е оказало невъзможно, търси се да се направят от президента на републиката некоронован монарх с прерогативи колкото се може по-близки до тези на един монарх — Франция, България.

По отношение на съдебната власт се изкарва най-вероятното твърдение, че несменяемостта на съдиите, тяхното обособяване в каста, било принцип демократичен, по-демократичен например от принципа за тяхната изборност. Поддържа се, по-нататък, че трябва да дадем право на съдилищата да преценяват конституционността на законите, макар да се знае, че този принцип е коренно чужд не само на нашата българска правна система, но и с малки изключения, въобще на европейската континентална правна система.

Стига се до фарсове. В един от представените проекти ни се предлага да вишем текст, че всеки гражданин може да откаже да изпълни един закон, щом той го смята за противоконституционен. (Оживление сред мнозинството)

Никола Петков (ЗНП): (Казва нещо)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Някогашните апостоли на идеята за „ред и законност“ стават истински анархисти в конституционното право не за друго, а защото властта се намира в ръцете на народа и затова тя трябва да се отслабва и разлага с всички средства. (Ръкоплескания от мнозинството) По същия начин някогашните патриоти, които гromяха антифашистите като безотечественици и ляха и ставаха с приказки за „национална чест“, „национално достоинство“, „национални идеали“ и пр., днес дават безрезервна подкрепа на авторите на безчестни махари и подкрепят всяко дело на национално предателство. (Ръкоплескания от мнозинството. Възражения от опозицията)

Отечеството вече не ги интересува, щом народът е взел в свои ръце браздите на управлението. (Възражения от опозицията) Тези факти съдържат извънредно дълбок смисъл.

В настоящия етап прочее идеята за „разделение на властите“ в нейния класически вид се явява напълно реакционна и антидемократична и ние в този вид я отхвърляме решително. Ние я вземаме само като разделение на труда между различните държавни органи, които всички произхождат от народа и изпълняват неговата суверенна воля.

Петко Стоянов (нез): Защо я приемате?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Г-жи и г-да народни представители! В комисията бе атакуван силно — ще бъде вероятно атакуван и тук — от страна на опозиционните групи принципът, прогласен в чл. 4 от проекта за отзоваемост на народните избраници.

Този принцип е непознат при формалните демокрации от стария тип. Там с различни догматични доводи се аргументира, че, веднаж избран, представителят на народа трябва да бъде напълно независим от своите избиратели, да не бъде обвързан с различни императивни мандати и да не бъде заставян с Дамоклевия меч на отзоваемостта да поставя частните интереси на отделни групи избиратели по-горе от общонародните интереси.

Ние сме напълно съгласни, че например депутатът в Народното събрание трябва да бъде разглеждан и сам да се чувства като представител на целия народ и застъпник на общонародните интереси, а не на локалните и частни интереси на оная група граждани, които са го пратили в Парламента, и още по-малко на малки социални групи, които действуват окултно, зад кулисите. (Възражения от опозицията) Това обаче няма нищо общо с въпросите за отзоваемост или неотзоваемост.

Никола Петков (ЗНП): Например Разградска околия да му отнеме мандата!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Всеки знае, че в парламентарните демокрации от стария тип въпреки че отзоваемостта няма, грижата за преизбиране е почти навсякъде достатъчен стимул, за да се превърне депутатът в ходатай на местни, групови и лични интереси и да игнорира често, по тази причина, общонародните.

Никола Петков (ЗНП): Точно когато е отзоваем, ще стане така.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Достатъчно е да се надникне например в бюджетарните комисии на който щете парламент от стария тип. Този довод срещу отзоваемостта няма прочее никаква сериозна стойност.

Принципът на отзоваемостта е белег на една демокрация от по-висш тип затова, че с него се туря юзда на безотговорната демagogия на кандидата пред избирателите (Възражения от опозицията) и на безхарактерните политически преметания, след като веднъж е било открито тяхното доверие (Ръкоплескания на някои от мнозинството), на измяната към изповядваните политически принципи и към народните интереси. В това е неговата стойност. (Възражения от опозицията)

В нашето динамично време срокът до новите избори е много дълъг. Измяната към идеите и народния интерес трябва да се санкционира веднага, без да се чака кампанията за преизбиране. Демокрацията става с това по-непосредствена, по-ефикасна, по-плътна.

Д-р Георги Петков (сЛ): Изключва се всякаква парламентарна критика. Великолепна теория!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Техниката пък на отзоваването е в зависимост от изборителните системи и тя не може да се урежда с конституцията.

Г-жи и г-да народни представители! Втората глава на проекта е най-ярката илюстрация на това, че ние градим една демокрация от нов тип, демокрация не само на кнута, а и на дело, демокрация не само формално политическа, а и социална и стопанска. (Възгласи от опозицията)

Милионите маси на творческия труд, на гърба на които се е изграждала всяка човешка цивилизация, откакто такава съществува, получават в конституционна правна норма най-високото признание, което им се следва. Трудът се признава за основен общественостопански фактор. (Възгласи от мнозинството) През призмата на тази норма (Възгласи от опозицията) ще трябва за в бъдеще да се пречупва всяко законодателство, което ще урежда стопанските и социалните отношения.

Никоя конституция от стария тип не съдържа подобни постановления.

Собствеността получава също конституционно уреждане, като се посочват трите основни типа: тая на държавата и въобще на публично-правните тела, на народните кооперативни сдружавания и частната такава.

Ние подчертаваме енергично, че държавата престава да бъде само военен пазач и да притежава имущества само дотолкова, доколкото й са необходими. . . .

Петко Стоянов (нез): Много старовремски приказки са това.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): . . . за упражняване на своите административни функции. Тя трябва да налезе решително в стопанския живот и да приобие собственост, имущества, за да стане с течение на времето един от най-важните субекти на стопанска дейност, като най-висше възмъщение на народната общност. Този момент има изключително голямо принципно значение. От това гледище тя трябва на първо място да бъде изключителен стопанин на онези обекти, които са ключови позиции в стопанския живот, а именно: подземни богатства, води и селови източници, транспорт и съобщения.

Кочо Бонев (ЗНП): А земята?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Глупости говорите — пропавайте! Точно за земята в обратен смисъл е уреден въпросът. Вие го знаете много добре.

Народните кооперативни сдружавания са вторият субект на правото на собственост при режима на нашия проект. Строго формално-юридически погледнато, кооперативните сдружавания. . .

Иван Костов (ЗНП): Говорите, само за да се запише от стенографите!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): . . . са безспорно юридически лица на частното право и от това гледище кооперативната собственост е, разбира се, частна собственост. В нашия текст ние сме се ръководили по-малко от формално-юридическата същина на кооперацията, а много повече от нейното естество на колектив, в който отделните физически лица са се сдружили за продължително време за задружна стопанска дейност. Огромното значение, което вече има и което оттук натък още повече ще има кооперацията, не само в размяната и кредита, но и в производството, диктува, щото на кооперативната собственост да се отреди особено място в текстовете. С отделен текст, чл. 9, се предвижда специално подпомагане и насърчение на народните кооперативни организации.

Никола Петков (ЗНП): На книга обаче.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Частната собственост, набиляването, както и частният почин в стопанството получават в проекта подобаващото им място. Никой не мисли да игнорира обстоятелството, че ролята на частно-стопанския сектор далеч не е изчерпана; напротив, с пълна яснота се отчита, че този сектор днес е преобладаващ. На частната собственост се дава един изключително стабилен статут, който я гарантира срещу всякакви случайности, произволи и сътресения. (Възгласи от опозицията)

Нашият проект обаче не отива по линията на едно фетишистично отношение към частната собственост, без оглед на нейния произход и характер.

Предни всичко частната собственост се изключва изрично от онези обекти, които се изброяват в чл. 8 — подземни богатства, води, транспорт и пр.

На второ място запрещава се всяка злоупотреба с нея — чл. 10, алинея втора. Интересът на народната общност минава пред егостичния интерес на отделния индивид.

На трето място не се допуска обособяването на частните стопански предприятия в монополистични обединения за организирано ограбване на трудещите се и на консуматорите и за окултно влияние върху държавното управление. Развитието на капитализма през последното столетие показва красноречиво как неограничената стопанска свобода и абсолютното право на собственост доведоха, чрез монополите, до отрицанието и на свободата, и на собствеността за голямото болшинство. Глашатан на пълна стопанска свобода днес са онези сили и фактори в международното стопанство, които в собствените си страни са установили, опоред изказа на големия писател Ълтон Синклер, един истински индустриален феодализъм, които са не само стопански диктатори, но подчиняват на контрола си пълмент, правителство, мажистратура, дипломация, преса и всичко друго и претендират да диктуват и в международните от-

ношения. (Възгласи от опозицията) При господството на монополите демокрацията от формална става фиктивна и илюзорна.

При режим на народна демокрация не може да има място за грабителски монополи.

В противоречие на онези частна собственост, която се стреми да тури ръка на ключови позиции в стопанския живот, която се упражнява във вреда на обществен интерес, която се стреми да монополизира важни стопански отрасли и в името на свободата да отнеме свободата на болшинството от народа, а в името на собствеността да лиши същите от тяхната собственост или да им я направи чисто илюзорна, в противоречие на тези видове частна собственост, за които проектът предвижда ограничения и запрещения, получава специална закрила и гаранции за неприкосновеност онези частна собственост, която е била придобита чрез труда и спестовността (Ръкоплескания от мнозинството. Възгласи от опозицията) било на настоящото поколение собственици, било на техните наследодатели.

Чл. 10 получи корекция и подобрения, за да се отстранят и най-малката привидна двусмисленост, която можеше да съществува в редакцията на съответния текст от проекта на Националния комитет на Отечествения фронт, който даде повод на опозиционните групи за такава безцелна спекулация в предвечерието на 27 октомври 1946 г.

Петко Стоянов (нез): Бяхте го пропуснали, но после се сетихте.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Последната алинея на чл. 10 открива възможността за национализиране на отделни стопански отрасли. Когато и на Запад — Англия, Франция — и на Изток — Чехия, Полша, Югославия — се тръгва, къде по-решително, къде по-боязливо по пътя на национализациите, не би могло да намерим никакво оправдание за нас да се откажем от провеждането на таква важно мероприятие на стопанска демокрация, което се иска от широките народни слоеве.

Земеделското стопанство е изрично изключено от тази мярка, тъй като крупното частно земевладение у нас, особено след закон за трудовата поземлена собственост, може да се смята за несъществуващо. Дребните земеделски стопани ще мият, когато пожелаят, към по-висши форми на стопанисване по пътя на доброволното коопериране, а не на принудителното национализиране.

Никола Петков (ЗНП): Чл. 36 така ли говори?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): По отношение на земята е прокран решително принципът, че тя ще принадлежи на онези, които я обработват — чл. 11.

Г-жи и г-да народни представители! Не е никак зачумателно да се спори с онези, които не виждат или не искат да вилят предимствата на направляваното и планоно стопанство пред стопанската безплановост и анархия. В тази материя има безспорни и очевидни неща, които могат да оспорват или слепи, или заинтересовани защитници на отживели стопански форми и на егостични интереси на паразитни социални групи.

С чл. 12 на проекта се установява недвусмислено принципът на планоно стопанство. И този принцип е една от фактически извоюваните придобивки с народното въстание на 9 септември. Ние създадохме и Върховния стопански съвет, и закона за двегодишния стопански план, без да чакаме гласуването на чл. 12, и народът в огромното си мнозинство одобри този план.

Целият механизъм на стопанския план е построен по един последователно демократичен начин. Към неговото изготвяне и провеждане се привличат най-широко професионални, стопански и обществени организационни и институти. На местните народни съвети се отрежда с чл. 55 особена роля при провеждане на плана.

Логически свързано със стопанското планиране е и упражняването на контрол и диктуване на размяната. То може да отиде и до монополизиране от държавата на търгуването с някои предмети, които имат особено значение за стопанския живот и за нуждите на народа.

Петко Стоянов (нез): Кой ще го установи това нещо?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Физиономията, която се дава на нашето обществено-стопанско устройство с глава II на проекта, не е безспорно тая на един социалистически строй.

Широкото място, което се дава на частната собственост и частния почин, обезпечаването частната собственост над земята дори и тогава, когато собствениците са пожелали да се кооперират; неизключването на частния сектор от никоя стопанска отрасъл, с изключение на обектите, които се визират в чл. 8; условията, предвидени в чл. 10, алинея пета, за принудителното отчуждаване на частната собственост; либералните рамки, в които се предвиждат национализациите; особено закрила на оная частна собственост, която е придобита чрез труд и спестовност и която е преобладаващата у нас; гарантирането на правото на наследяване и т. н. — всичко това не могат да бъдат белезите на една социалистическа система. Нашият проект не е следователно един проект за социалистическа или комунистическа конституция.

Никола Петков (ЗНП): Имайте кураж да го кажете — защо се срамувате?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): От друга страна, всичко снова, което се каза дотук, във връзка с постановленията на членове 6, 8, 9, 10, алинея втора, трета и шеста, а така също и на членове 12 и 13, сочи, че ние нямаме работа и с една обикновена бур-

жованско-републиканска конституция от традиционния тип. Нашият проект е такъв за една народно-демократическа конституция от оня тип, който се създава от няколко години в различни страни на Европа. Ние се постаряхме да ви предложим един проект, който да бъде съобразен с основните идеи на цитираната вече декларация от 25 юни 1946 г. на другаря Георги Димитров пред XXVI обикновено Народно събрание. А там, както поменавихме, се казваше: „Тая конституция не ще бъде нито съветска, нито социалистическа конституция, но тя не може да бъде и реакционна, консервативна, буржоазно-републиканска конституция, която да установява под равни форми господството на крупни капиталисти и финансови тувове, на български и чужди картели и тръстове над народа.“ (Възражения от опозицията)

Г-жи и г-да народни представители! В глава трета на проекта е дадено държавното устройство на нашата Народна Република. Уредени са функциите на главните органи на държавната власт. Верни на отрицателното си отношение към класическата теория за разделност на властите, поточно за изпразнената днес от историческо съдържание фикция за съществуването на три власти със самостоятелен произход и с отделно съществуване, в чл. 15, доразвивайки идеите, които се съдържат в чл. 2, ние сме постановили, че Народното събрание е представител на народа и върховен орган на държавната власт. С този текст, свързан с чл. 2, се утвърждава, че няма друга власт, освен онази, която изхожда от народа. Народното събрание, като представител на народа, е единственият върховен орган на единствената и цяла държавна власт. Всички други органи, специализирани по материя и по естество на функциите си, степенувани йерархически или разпределени териториално — ще носят по-ограничена част от властта, такава, каквато ще им се отдели от Народното събрание, ще управляват, прилагайки неговите актове — законите, или ще разрешават спорове, възникнали във връзка с изпълнението или неизпълнението на тези закони, ще налагат санкции за тяхното нарушение, ще уреждат материя и отношения, ограничени по естество или място и т. н.

Началото за върховенство на Народното събрание, като представител на народа и неговата независимост от кой и да е друг орган или конституционен фактор, намира израз в редица текстове на проекта.

Така, той е един перманентен орган, обгласно чл. 17, алинея първа; то се събира автоматически, без да чака да бъде свикано от когото и да било — алинея трета на същия текст; то се разпуска автоматически с изтичане на мандата му или по собствено решение — чл. 28; или най-после — ако се е оказало неспособно да вземе правителство на страната. Народното събрание чрез своите членове е основна съставна част на националния изборителен съвет, който избира председателя на Народната Република — чл. 31; то също така избира главата на правителството — чл. 40. Неговите актове, включително и бюджетът, не се нуждаят от утвърждаването на никакъв друг орган или конституционен фактор, и то само, чрез председателя си, извършва промулгацията им — чл. 22. Неговите актове така също не могат да бъдат контролни, от гледище на тяхната съобразност с основния закон от съдебните органи, органите на управлението не могат да издават наредби и разпоредения, имащи сила на закони; то има в ръцете си върховно-политическите отношения с прерогативата да одобрява сключените от правителството международни договори — чл. 19, буква „д“ — а така също да решава въпросите за война и мир — буква „к“; за териториални изменения — буква „л“. Народното събрание избира тримата най-висши магистрати — чл. 59, алинея първа — и посочва половината от членовете на Върховния съдебен съвет — алинея втора. То е властно да измени конституцията по предложение на последващо одобрение чрез референдум — чл. 88. Народното събрание упражнява още традиционния парламентарен контрол чрез гласуване на доверие или недоверие — членове 42, 48 и 49 — отправяне на питаня и запитвания — чл. 47 — и чрез парламентарна анкета — чл. 26; пред него са отворени политически — чл. 46 — и наказателно — членове 52 и следващите — членовете на правителството.

Свършено очевидно е следователно, че по нашия проект Народното събрание, като представител на народното върховенство, е много далеч от лишената от ефективна власт говорилня по търновската конституция, свикана и разкопана по принципите на монарха „по божия милост“, нямаща участие в избора на главата на правителството и изложена на риска да бъде разгонена, ако не му даде доверие. Законодателната власт на стария Парламент се опяклаше до много малко нещо, при положение, че всеки негов акт трябваше да бъде одобряван от цяла и промулгиран от него. Дори бюджетът се нуждеше от такова одобрение.

Г-жи и г-да народни представители! Не е никак случайно съпадение, че в две страни, толкова различни една от друга в редица отношения — в Франция и у нас — реакционните среди и в едната, и в другата засах идентично отношение по въпроса за ролята на председателя на Републиката.

Благодаря от словените за бонапартизма и отивайки по пътящата на Мак-Махона, на Буланже, на Андре Тартио, френските консервативни и реакционни групи и лица се застъпват за „силна изпълнителна власт“, за „председател на републиката“, който да бъде действителен държавен глава“, с ефективна власт, равен най-малко на парламента, фактически по-силен и от него. В тая фаза са и фаворитният създателник полковник де ла Рок и оповорилният старините си с черна предателство маршал Петен.

Против тая „председателска“, бонапартистка система излязоха прогресивните течения, на първо място комунистическата и социалистическата партии. Народното-республиканското движение също от рече президентската система.

У нас в течение на предварителната работа в заседанията на третата секция се приковахиха от представителите на опозицията аргументите на френската реакция от Мак-Махон до де ла Рок и Петен.

Петко Стоянов (нез): Я гледай, я гледай!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): В проекта на г-н проф. Велелин Ганев също има постановления, с които се иска, председател на републиката да играе роля на некоронован монарх.

Никола Петков (ЗНП): Той е отечественофронтовец.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): На друго място се обясни достатъчно, защо реакционните кръгове са против върховенството на най-чуткия към промените се народни настроения с тенденция към по-висша форма на демокрация орган, а именно парламента, и защо същите търсят да се опрат на орган, колкото се може по-независим от него и отстоя в някои отношения и над него — при липса на наследствен монарх, от немай-къде, поне на президент, облечен в най-съществени от неговите права, и който може да бъде взет в плен от окултни сили на реакцията, крупния капитал и международните тръстове и картели. (Глъчка сред опозицията)

Тъкмо затова комисията се отказва решително да прави от председателя на Народната Република нов некоронован монарх.

Нашият председател не ще има дори привидно източник на властта си независим от този на Народното събрание. Той ще се избира от Народното събрание заедно с делегати на местните народни съвети.

Той не ще има правото да разгонва Народното събрание, нито да парализира неговата законодателна дейност с отказа си да извърши или обнародва гласуваните от Народното събрание закони.

Председателят не ще назначава главата на правителството. Указът на назначаване членовете на същото не ще бъде никакъв политически акт, понеже правото на одобрение и блям на министрите принадлежи на Народното събрание.

Той не ще разполага нито с въоръжените сили, нито ще може да води външната политика зад гърба на народа и неговите изборници. От антидемократичните постановления на търновската конституция не е останал камък върху камък.

От традиционните „droits régaliens“ му е оставено може би само правото на помиляване, което обаче той ще упражнява съгласно реда, установен от законите.

Все пак обаче председателят не става „сянка“ или „кукла“, както се подхвърля от опозицията. (Възражения от опозицията)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Той има редица съществени, не само представителни, но и политически функции. Съместно с правителството той извършва такива актове, като обявяването на обща мобилизация. . .

Никола Петков (ЗНП): Всеки ден не се обявява мобилизация.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): . . . и военно положение, назначаването главнокомандуващия на войската и т. н.

Съществена и интересна функция на председателя на Народната Република е правото му по букви „е“ и „ж“ на чл. 34 за упражняване общо наблюдение на дейността на правителството с право да предизвиква пререшаване на известни въпроси.

На председателя на републиката е обезпечен необходимият имунитет, докато трае мандатът му. За престъпни деяния ще отговаря по правилата на наказателна отговорност на министрите.

Г-жи и г-да народни представители! Отношенията на правителството с Парламента се очертаха, когато се говореше за ролята и функциите на Народното събрание. Може без колебание да се каже, че правителството има във всичко съществено положението на едно парламентарно правителство.

То обаче, било само, било заедно с председателя на Народната Република, няма претенцията да бъде някаква „изпълнителна власт“, в класическия смисъл на думата, независима от другите и със самостоятелен произход. С тая теория ние се поставихме на ясно, където му бе мястото, и тук на нея не ще се повършаме.

Правителството ще бъде оня специализиран орган, който ще отпраща функцията по ръководене на държавното управление, по осъществяване на общия стопански план и бюджета, както и по прилагане на законите и различните актове на управлението.

Г-жи и г-да народни представители! Проектът посвещава всичко два члена, — 55 и 56 — на местните органи. Очевидно е, че е невъзможно в една конституция да се уреди в подробности управлението на местните общности. (Глъчка сред опозицията) Казе са само да се положат някои основни принципи и се начертаят в общите рамки, в които ще има да се движат обикновеният законодател при бъдещото детайлно уреждане на въпроса.

Комисията засега не се реши да отстъпи от завареното административно деление територията на Народната Република за области, околии и общини, макар против това тристепенно деление да се напращаха някои доста убедителни възражения, които задържаха вниманието на комисията.

Г-жи и г-да народни представители! Необходимо е да се изясни въпросът за така нареченото „местно самоуправление“, или „местна автономия“.

Един от опозицията: Ха така!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Ще трябва да се въстане енергично срещу такова разбиране за самоуправлението, което съ-

държа в себе си противопоставяне местните интереси на общонародните и общодържавните... (Възражения от опозицията) — Вие се помнете да разберете, после ще говорите.

Никола Петков (ЗНП): Навремето Митхад паша го призна, ама го отричате; турците го признаха, вие го отричате.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... което иска да вижда в местните органи, от една страна, и централната власт — от друга, два антагонистични, два враждебни фактора. (Възражения от опозицията)

Понякога се забравя елементарната, баналната истина, че местните интереси не могат да процъфтяват и местните единици — да креннат, ако големата общонародна общност отива зле, и че обратно, националната общност може да добрее пъления си резевет само тогава, когато тя е съставена от здрави, пълнокръвни, жизнеспособни клетки (Възражения от опозицията) и когато бъде поощрен най-широко размахът на всички местни инициативи, на всеки местен творчески ентузиазъм.

Ако не се изхожда от предвзети идеи и тенденциозни моменти, ще се избере, че антиномия и антагонизъм няма и не бива да има.

Не бива така също да се смесва гражданското право с публичното и от факта, че например общината всякога у нас е била юридическа личност, отделна от държавата, имала е и ще има и по нашия чл. 7 имущество, собственост различни от държавните, че може да се води съдебен процес за имуществен спор между държавата и дадена община — не бива от всичко това да се прави допуск, че местната общност е нещо по същество различно, срещу-поставено, задължително противопоставено на държавата като такова, а не негова съставна част. (Възражения от опозицията)

В нашия проект в сегашното му състояние се скъсва доста смело с някои дълбоко вкоренени доктринални предвзети идеи. Ние прогласяваме в чл. 55, че местните изборни народни съвети са органи на държавната власт в съответното териториално деление — област, околия, община. Какво означава това?

Никола Петков (ЗНП): Това ще хареса много на българските беляни, като им отнемат общинското самоуправление.

Минчо Драндаревски (ЗНП): (Възражава нещо)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Вие почакайте, разберете, и тогава ще разговаряме какво означава това.

То означава, че за нас антиномия и двойственост няма — няма две или повече власти, едната централна, само тя държавна, а другите местни, срещу-поставени и противопоставени на държавната, не държавни власти (Възражения от опозицията), с неизвестно какъв произход и естество, различни от тези на държавата. Ние се при-държаме твърдо към правилото, прогласено в чл. 2 на нашия проект, че цялата власт произхожда от народа и принадлежи нему.

Един от опозицията: Ама на думи.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Тя е единната и единствена държавна власт. (Възражения от опозицията) За свой върховен орган тя има Народното събрание — чл. 15 — а за свои по-малки, местни органи — местните изборни народни съвети.

Никола Петков (ЗНП): (Възражава нещо)

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Основанието и произходът и на единия и на другия е все един — народът, неговата воля, изразена чрез избори. Властта е една, тя е все държавна. Разлика има в широтата на компетентност на върховния и на по-низовите органи. Кръгът на компетентност на всеки от тях ще се очертае, очевидно, от закона, както повелява нашият текст.

Такова схващане сигурно ще се обсъдката с някои доктринални понятия, които са се смятали за класически. Това обаче няма решаващо значение.

Нши режима на класическите понятия общинският кмет изпадаше в ноложението на слугата на Молниеровия „Скъперник“, който изпълнява ролята ту на файтонджия, ту на готвач, ...

Никола Петков (ЗНП): А сега ще бъде измижарин.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... и всякога, когато е по-висши от господаря си, той пита предварително кого викат — файтонджията или готвача, за да облече съответната ливрея.

Никола Петков (ЗНП): Това е народовластие, бе! Слуга на народа.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Нашият кмет, когато изпълнява разпоредбата на органи на централното управление ...

Никола Петков (ЗНП): Не слуга на партията!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... трябваше да надига ливрента на орган на държавната власт, ...

Един от опозицията: Филос си назначи специални кметове, които не бяха файтонджии, но вие знаете резултатите какви бяха.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Защо говорите, когато не си давате труд да разберете какво се говори?

Председател Васил Коларов: (Звъни) Моля, моля, моля! Ще имате два часа възможност да говорите. Това е официален доклад на ...

Цветан Максимов (ЗНП): Това не е доклад.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... а когато привечдане в изпълнение решенията на общинския съвет, трябваше да надига ливрента на орган на така нареченото местно самоуправление.

Петко Стоянов (без): Всеки един герой на Мюлиера говори или в проза или в поезия. Вие поезия ли говорите или проза?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Едва ли е много убедителна тезата за необходимостта от запазване и за в бъдеще на подобни молниеровски фикции. Този изкуствен дуализъм не изглежда никак съблазнителен.

Много по-просто е да се каже, че всички органи на властта са все органи на държавната власт, понеже власт има само една — тя е държавната — а различните органи са облечени в по-години или по-малка част от тази власт. Целият въпрос е, повтарям, до широта, до кръг на компетентния, който кръг се определя от конституцията и законите.

Никола Петков (ЗНП): Това го знаем: един народ, един вожд, една власт. Това е познато. Ние го слушахме дълго това.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Г-жи и г-да народни представители! При предварителните разисквания в комисията се изясни, че всички ние сме за най-широко и ефикасно възполение на местната инициатива и местната самостоятелност и че възможност за широко проявление на подобни творчески инициативи, по местата ще трябва да се предвиди в бъдещите законоположения, които ще уреждат режима и кръга на компетентност на местните общности от различните степени.

Никола Петков (ЗНП): Да правят партийни вечеринки и забави.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Тяхното признание за органи на държавната власт не може да бъде ни най-малко пречка да им се отреди достатъчно широк кръг на компетентност за уреждане и управление на местните дела и интереси в рамките на общодържавната политика. Дори и там, където се приема съществуването на общински власт, различна по същината, произхода и съдържа-нието си от държавната, ...

Никола Петков (ЗНП): Има ли такива конституционни държави?

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): ... и там понятията за „общинска автономия“ и „местно самоуправление“ не са никакви абсолютни. Напротив, много е спорно коя от двете ливреи надига по-често общинският Молниеров герой.

Петко Стоянов (без): Да, проза или поезия!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): От друга страна всеки знае, че при подобен режим, чрез системата на така наречената „административна опека“ — Tutelle administrative много лесно може да се направи съвършено илюзорна местната автономия.

Не е, значи, въпросът за това, дали вие чрез една фикция признаваме съществуването на автономна местна власт, различна от държавната или пък констатираме правилно, че админта е само една, само държавна, упражнявана от органи от различни степени, с различна широта на компетентността.

Въпросът е до това — чрез конкретно законодателно уреждане каква компетентност отреждаме на местните органи на държавната власт. Тези органи могат да бъдат наричани автономни, а тяхната „автономия“ да бъде близка до нулата.

Никола Петков (ЗНП): Както е днеска.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Те може, обратно, да се признават за органи на държавната власт, а да имат такъв статут, който дава най-широк простор за разгръщане на местните творчески инициативи и за най-широко участие на местната демократическа общественост в тяхното ръководене и отправление. Всичко е до конкретното очертаване рамките на техните функции.

Като се има пред вид, че областните, околийските и общинските народни съвети ще бъдат изборни отгоре додолу, както поведнава илина втора на чл. 55, и че всеки от тях безусловно ще има свой бюджет, ясно е, че ще имаме работа с вистъпно демократичен институт. Защото, аксиома е и в класическата теория, че изборността и бюджетът са основни атрибути на локалната демокрация.

В нашия проект демократичността се подсилва и с задължителното даване на отчет пред избирателите.

Ще трябва в заключение да се каже, че в същност ние решавашо практическо значение теоритическият спор относно това дали съществува отделна самостоятелна местна власт, различна по същината и произхода си от държавната.

Минчо Драндаревски (ЗНП): То зависи от кого ще служи. На държавата ще служи. Няма да служи на народа, който я е избрал.

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): Г-жи и г-да народни представители! С уреждането на съда и прокуратурата проектът цели да се създаде здрав правен порядък и авторитет на закона и се демократизира правораздаването.

Първото се постига с постановлението на чл. 57 за еднакво прилагане на закона спрямо всички граждани и за гарантираната независимост на съдните, които се подчиняват само на закона и не зависят при правораздаването от никаква друг орган на властта.

Упорито се поддържа от някои среди, че принципът за независимост на съдните бил не само най-добрият гарант за тяхната независимост, но и този принцип бил и най-демократичният. Относно

демократичността на подобен институт едва ли заслужава да се спори сериозно. Всеки знае, че алфата и омегата на всяка демокрация е изборността, а несменяемостта е тъкмо нейното най-пълно отрицание.

Не може обаче да се поддържа и това, че несменяемостта — безспорно недемократична и дори антидемократична — е всякога най-добрата гаранция за независимост. Правосъдие не се раздава в стратосферата, а всред живата общественно-политическа действителност. То не се раздава от безплътни духове или от някакви метафизични абстракции, а от живи хора. Тези хора се вербуват всякога и навсякъде от някаква обществена група или нейна прослойка. Те са свързани с тази група с хилядите връзки на лични отношения, роднинство, общи материални интереси, мироглед, вкусове, навици, възпитание и пр. Всички тези показатели на въпросната група в момента на обществен прелом могат обаче да бъдат в хармония с тенденциите на прогресивното обществено развитие и на групите, които са негови носители. Несменяемият съдийски корпус, който този прелом е заварил, ще се яви силно зависим, именно зависим от тенденции и настроения, симпатии и антипатии, отиващи в разрез с обществения и правен ред, който се установява. Примери за това историята дава безброй много.

Независимо от това несменяемият съдийски корпус лесно може да се обособи в затворен корпорация, почти каста, склерозирена и откъсната от хода на живия живот, за която правните норми дегенерират в мъртви формули, без никаква връзка с пълнокръвния обществен живот и неговите изисквания. И за това примери не липсват в историята.

Отричането на абсолютната несменяемост, поне като конституционен принцип, ни най-малко обаче не значи произвол.

Нека въпреки в скоби отбележим за онези, които го забравят, че в търновската конституция никъде не е осветен принципът на съдийската несменяемост, както някои може би мислят, без да са чели тази конституция.

Петко Стоянов (нез): Или са я чели и не са я разбрали!

Гл. докладчик Йордан Чобанов (к): В чл. 59 от нашия проект с института на Върховния съдебен съвет са предвидени достатъчно гаранции, както за демократичност, така и за независимост на съдебната машина.

В миналото „независимостта“ на съдебната власт намирате най-завършеното си изражение в царския указ, с който се назначаваха съдиите и прокурорите. Със създаване на Върховния съдебен съвет, който силно наподобява съответния институт по новата френска конституция, се обезпечават от една страна достатъчна стабилност и справедливост при назначаване, повишаване и уволняване — което е гаранция за независимост — а от друга страна се въкарва свеж въздух и демократичен елемент, като в съвета се дава място на лица, посочени от Парламента, т. е. от народа, и на такива, посочени от демократичната професионална организация на самите съдии. С това пък се избягва спарената и затворена корпоративност и кастовост, предотвратява се склерозата.

Принципът на изборността е прокаран само относно тримата най-висши магистрати — председателите на двете върховни съдилища и главния прокурор на Републиката.

Важна демократична придобивка е привличането на народния елемент в правонадаването — съдебни заседатели и народни съдии — чл. 58. Цели поколения борци за демокрация навред в света са ратували за този принцип. Днес ние чуваме хора, които се наричат тоже борци за демокрация, да отричат яростно същия. Този факт е знаменателен.

Около правоустройения с нашия проект институт на главен прокурор на Народната Република има и ще има спорове.

Нашето намерение е, прокуратурата да се обедини в един единен, независим и авторитетен институт, подчинен на главния прокурор на Народната Република, избран направо от Народното събрание, комуто да са подчинени не само прокурорските надзори при общите съдилища, но и тези при особените такива.

В нашето намерение е така също едно разширение задачите на прокуратурата — да стане тя не само орган на възбуждане и наказателно преследване, надзираване предизпителното следствие и евентуално „даване заключение“ при такива производства и юрисдикции, където нейното участие се предвижда, но и да бли за точното и еднообразно изпълнение на законите в най-широкия смисъл на думата, включително и там, където нарушението на закона не се изразява непременно в извършване на престъпни деяния, включително и в административна материя с широко право на инициатива.

Г-жи и г-да народни представители! В мотивите към проекта се отбелязва съвършено основателно, че търновската конституция, вярна на своите образци, се задоволява с едно абстрактно и словесно провъзгласяване на различни „равенства“, „права“ и „свободи“. Там се разяснява достатъчно колко тия тържествено прогласени принципи са често пъти илюзорни и служат за смокинен лист на една грозна действителност, на крещящо фактическо неравенство и на отсъствие на действителни и практически осъществими права и свободи. В нашия проект се отива по съвършено друг път, който е пътят на народно-демократическите конституции. В нашата система за онези права и свободи, които се прогласяват в нея, веднага след това с конституционен текст се посочват средствата за тяхното осъществяване, с което тези последните стават задължителна конституционна норма.

Така е с правото на труда — чл. 63, правото на почивка — чл. 64, равнопоставеността на жената — чл. 65, свободата на съвестта и изповеданията, която се обезпечават с отделяне на църквата от държавата — чл. 69, правото на образование — членове 70 и 71, и т. н. и т. н.

Равенството на гражданите пред закона, независимо от тяхната народност, произход, вяра и пр., се обезпечават реално между другото с това, че се предвижда наказателна санкция за онези, които проповядват расова, национална или верска ненавист.

Това е бесспорно огромно предимство пред формално-демократическите конституции, което може да се отрича само от предубедени хора.

Някои от правата и свободите, предвидени в нашия проект, са съвършено непознати на конституциите от стария тип — те са елементите на социална и стопанска демокрация, специфични за народно-демократическите конституции, придобивка на десетилетия тежки борби на народните маси. Такива са правото на труд, на отпочиване, на общи осигуровки и медицинска помощ за трудещите се, грижите за жената, детето и младежта и т. н. Необходимо е да се хвърли ретроспективен поглед върху пътя, извървят от времето, когато това бяха смътни бленове и искания на малки преследвани групи от самоотвержени борци, докато те станат конституционен принцип, за да се разбере каква огромна придобивка съставляват тези текстове от нашия проект за трудещите се.

Във връзка с чл. 65 е необходимо да се поясни изрично, че неупоменаването отделно на пенсията за изслужено време ни най-малко не означава в намерението на комисията, че се отменява правото на бившите държавни и обществени служители да добиват пенсия за изслужено време, което им се обезпечаваше с чл. 163 от старата конституция. Пенсията за изслужено време е, по начало, особен вид осигуровка, и нейната техника почива на принципите на застрахователната математика. Когато ние отиваме по пътя на общите осигуровки към обезпечаване пенсия за старост и пр. за всички граждани, ще бъде абсурдно да се допуска, че можем да храним намерението да лишим от тях, неизвестно защо, онези категория граждани, които се ползват от това право от 70 години насам. Ще трябва да се порицат енергично всички опити да се внася смут в сред пенсионерите и държавните служители чрез тенденциозни тълкувания на нашите текстове, с което очевидно се гони постигането на определени политически цели.

Г-жи и г-да народни представители! В програмната декларация на първото правителство на Отечествения фронт, прочетена на 17 септември 1944 г., се провъзгласи високо необходимостта от гарантиране свободата на съвестта и изповеданията и отделяне на църквата от държавата, а заедно с това, реорганизиране образователната система на демократични и научни основи, както и създаване на научен мироглед у младежта. Пък в същия документ се подчерта необходимостта от възвеждане на граждански брак. Отбелязвам непосредствено един след друг тези няколко пункта, понеже те имат връзка с организирания верски общности у нас и, по-специално, с българската православна църква, и защото около въпроса се развих известна полемика.

Историческите заслуги на българската православна църква за съхраняване на българската народност във вековете на робството и за нашето национално възбуждане не се оспорват от никого. Подобно от всеки друг изрази нашето отношение към този въпрос възгледът на българския народ Георги Димитров в изказването си по случай хилядогодишнината на Св. Иван Рилски.

Всеки знае също така, че българската православна църква, в сравнение с различни други църкви на Запад и на Изток в миналото и днес, има относително демократична структура и физиономия — както по отношение на притежаваните от нея собствени имуществи и материални средства, така и относно вербовката и социалния произход на клириците.

Трябва да се каже с пълна яснота, че тези специфични моменти от нашите отечественофронтovski среди се отчитат напълно ясно и че никой от нас не страда от някаква си лическо сектантство или от антицърковни увлечения. Например, всички ние считаме, че предвид на отбелязаните по-горе моменти българската православна църква, както може би никоя друга църква в света, се намира в най-благоприятно положение, за да се включи доброволно като един важен стълб в грижежа на нашата народна демокрация и да стане една истински народна, истински демократична и истински републиканска църква.

Организацията, която ще има да се даде със специални закони на различните верски общности, включително и на българската православна църква, ще трябва да даде всички улеснения и възможности за това.

Въпросът е: необходимо ли е за тази цел да се изоставят някои от постановленията, вписани в нашия проект, каквито са членове 67, алинея втора, 69, алинея втора, и 70, алинея първа, или пък да се вписват други някакви постановления, както се искаше в едно изложение до комисията?

На този въпрос ще следва да се отговори решително отрицателно.

По самия принцип на отделянето на църквата от държавата ние се надяваме, че не ще възникне във Великото народно събрание никакъв спор, като се помни програмната декларация от 17 септември 1944 г. Има смисъл да се припомним, че дори лидерът на десницата г-н Никола Петков в речта си по правителствената декларация, произнесена през декември 1946 г., тоже се произнесе по начало за отделянето.

Отделянето не може пък да се забикаля или изправа от съдържанието си чрез вписване в конституцията на текст за признаване на българската православна църква за някаква „корпорация от публично-правен характер“, т. е. косвеното ѝ признаване за орган на властта, иначе казано — свеждане на отделянето до мъртва буква, както се иска в същото изложение.

По-нататък въпросът за граждански или църковен брак трябва да се постави на неговото истинско място. Никъде, където гражданският брак е задължителен за всички граждани институт, не се забранява на онези новобрачни, които искат да виждат в брака, освен гражданско-правен акт, още и църковно таинство да поучат благословията на църквата и да си устроят каквато щат тържествена

брачна церемония. Църковният брак прочее не е забранен и той се практикува ежедневно и ще се практикува свободно и утре от първите новобрачни.

Пред вид обаче огромното значение на института на брака и на създаването чрез него семейство, не само за частното, но и за публичното право, правилно е, държавата да отдава значение и да признава права, породени само от такъв институт, който тя е уредила. Необходимо е така също във всичко онова, което в този институт интересува правния ред и общата държавна политика, той да бъде уреден едвообразно за всички граждани на Народната Република, без разлика на тяхното вероизповедание и мироглед.

Тези положения са съвършено елементарни и безспорни.

От това гледище ще бъде крайно погрешно, било да се отстъпва вобще от принципа на задължителния и еднакъв за всички граждани брак, било да се въвежда някаква двойственост, като на църковния брак се признават равни права с гражданския. Последното би ни върнало към оня недопустим правен хаос, който съществуваше до 1944 г.

Относно образованието ще следва да се каже, че при гарантирана свобода на съвестта не могат в държавните учебни заведения да се преподават догмите и доктрините на една верска система. То трябва да бъде светско. В противен случай, със средствата и привилегиите на държавната власт, ще се внедряват идеите на тази верска система у децата и на онези граждани, които не изповядват нейните догми. А това е очевидно несправедливо от всяко гледище.

Що се касае до факултативното религиозно обучение в училищата, както бе поискано впоследствие от някои, то това не може да бъде въпрос на конституционно, а в най-благоприятен случай — на обикновено законодателно уреждане. С конституцията не могат да се поемат ангажменти за десетилетия напред по един толкова спорен въпрос. Между другото, при неговото уреждане с обикновен закон ще трябва да се прецени спокойно и обективно направеният в това направление опит след 9 септември 1944 г.

Не може така също да бъде конституционен въпрос и въпросът за материалното подпомагане на църквите. Правило на най-елементарна и очевидна справедливост е, материалната издръжка на службите и служителите на дадена църква да се носи само от онези граждани, които свободно са се определили като нейни последователи и се ползват от нейните духовни и други услуги. Всички ние обаче сме съгласни, през преходния период, докато църквата бъде в състояние да се издържа сама от имуществата си и от пожертвуванията на вярващите, да се подпомага тя материално от държавата, за да изживее по-безболезнено този период на нагаждане към новото положение. В това ще намерят признание и нейните исторически заслуги към българщината.

Необходимо е да се отделят няколко думи на едно искане за признаване на Българската православна църква, и то с конституционен текст, на „свободата на вътрешното самоуправждане и самоуправление, на култ, вероучение и благотворителност.“

„Свободата на „култ и вероучение“ е обезпечена за всяка църква с постановлението на л. 69, алинея първа, който гарантира свободата на съвестта и на изповеданията. Всякакви добавки биха били излишни повторения.

Що се касае до „свободата на вътрешното самоуправждане и самоуправление“, необходимо е да се каже, че в Народната Република България пълна и неограничена свобода на уреждане и управление има само представителят на народното върховенство и върховен орган на държавната власт — т. е. Народното събрание. Всеки друг субект на публичното или на частното право може да има онази свобода на вътрешно самоуправждане и самоуправление, която се определя от закона, т. е. тази свобода за него всякога, неизбежно ще бъде в известен смисъл относителна и ограничена. Така както е формулирано искането, то сочи като че ли на аспирация за абсолютна и неограничена свобода на вътрешно самоуправждане и самоуправление. В този вид тази претенция е очевидно неприемлива, тъй, като в Нашата Народна Република не може да има „държава в държава“. Ако ли пък се касае до необходимата на всеки правен субект относителна и регламентирана свобода, разбира се от само себе си, че църковните общности ще я имат в рамките на специални закони, които ще се издадат.

Неизлишно е да се добави, че абсолютна и неограничена свобода на вътрешно самоуправждане и самоуправление Българската православна църква не е имала никога през цялото си хилядолетно съществуване.

Будни най-голямо недоумение, кое е могло да даде основание да се иска от правителството на Отечествения фронт онова, което църквата не е имала нито при древните български царе, нито при византийските императори, нито от 1870 до 1878 г., нито при режима на търновската конституция.

От всичко дотук казано е ясно, че за правилния развой на Българската църква, като важен фактор в нашата Народна Република, бе излишно да се формулират неприемливи или безпредметни искания и да се създава изкуствено едно с нищо неоправдано възбуждане в някои среди.

Съществуващите постановления в проекта дават всичко, което е необходимо и което може да се даде в този направление.

Г-жи и г-да народни представители! Нашият проект за пръв път дава един напълно демократичен статут на небългарските народности, които живеят у нас. Ние отхвърляме националното потисничество под каквато и форма да се уприсява то. На народностните малцинства се гарантира с конституционен текст — чл. 70, алинея първа — правото да се учат на майчиния си език и да развиват самобитната си национална култура. От само себе си се разбира при това, че собственият техен интерес диктува да познават, редом със своя, и общодържавния език — българския.

С това националният въпрос, доколкото той съществуваше у нас, се разрешава по един радикален и напълно демократичен начин. С това всяко насилие над небългарските малцинства се обявява за антидържавен, антиконституционен акт, който ще намери строго санкции в наказателния закон.

Личните и политически права и свобода, като свободата и неприкосновеността на личността — чл. 73 — неприкосновеността на жилището — чл. 75 — на кореспонденцията — чл. 76 — свободата на сдружаване — чл. 77 — на печата, словото, събранията, митингите и демонстрациите — чл. 78 и пр. — toate са обезпечени в един последователен демократичен дух. Тук във всяко отношение се отива далеч напред в сравнение със старата конституция.

Г-жи и г-да народни представители! За изменение на конституцията е предвидена процедура, по която едва ли би могло да се спори с някакво основание.

Специална процедура за вънасяне предложението за изменение, срокове, квалифицирано мнозинство за гласуване на изменението, одобрение чрез допитване от народа — всичко това са необходими и достатъчни гаранции за сериозност, когато ще се касае до такъв важен акт, какъвто е изменението на основния закон.

Г-жи и г-да народни представители! Въпреки че изморяваше вниманието с този обстойно обяснителен доклад, не мога да се издържа, че съм засегнал с достатъчна пълнота всички онези съществени, принципи въпроси, по които трябва да се дадат обяснения от името на комисията. Ще се постарая през течение на разсъжденията да разясня допълнително онова, което тук е останало недоразяснено.

Проектът, който ви предлагаме, е дело на няколкомесечната наша работа. Ние не си правим и най-малката илюзия, че в него няма съществени несъвършенства. Ние очакваме с интерес бележките и предложенията на членовете на Великото народно събрание, за да можем при второто и след това при третото преглеждане на проекта да внесем в него всички онези подобрения, които ще направят нашата конституция достойна за слава, свободолюбив и демократичен български народ, достойно учестване на неговите героични борби против реакцията, фашизма и монархизма, достойна посмъртна награда за онези наши другари, антифашистски борци, които дадоха живота си в борбата за демократична свобода, за по-добър живот, за светли дни и възход на българския народ. (Продължителни ръкопляскания от мнозинството)

Председател Васил Коларов: Председателството предлага, следващото заседание на Великото народно събрание да се състои идущия вторник, 27 май, 15 ч., с дневен ред: общи дебати по първо четене на прякото-конституцията.

Моля г-да народните представители и представителки, които са съгласни с това предложение, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събраниято приема.

Закривам заседанието.

(Закрито в 19 ч. 55 м.)

Председател: (п) ВАСИЛ П. КОЛАРОВ

Секретари: { (п) ЕФРЕМ МИТЕВ
(п) ИЛИЯ РАДКОВ

Началник на Стенографското отделение: (п) ТОДОР АНГЕЛИЕВ